

Federatie
Particulier
Grondbezit
Land in vertrouwde hand

Bezoekadres De Klomp 5, De Klomp
Postadres Postbus 870, 3900 AW Veenendaal
Telefoon (0318) 578 550
E-mail fpg@grondbezit.nl
internet www.grondbezit.nl
Twitter @De_FPG
ABN Amro NL71 ABNA 047 03 25 801

201700056

Aan de informateur van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Mevrouw Drs. E.I. Schippers
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Uw ref.:

Onze ref.: PG 17.021/00021

Onderwerp: aandachtspunten Regeerakkoord

De Klomp, 29 maart 2017

Geachte mevrouw Schippers,

Graag feliciteren we u met uw benoeming als informateur, waarmee u een belangrijke rol krijgt bij het tot stand brengen van een nieuw Regeerakkoord. Dit nieuwe Regeerakkoord kan een belangrijke impuls geven aan een leefbaar en duurzaam landelijk gebied. Namens onze leden, beheerders en eigenaren van landbouw- en natuurgronden, vragen wij die impuls te richten op duurzame ontwikkeling, goed rentmeesterschap en verbinding tussen stad en platteland.

Sleutel tot duurzame ontwikkeling is het besef dat landschap, natuur en cultureel niet gratis zijn. De grondgebonden agrariërs, particuliere natuurbeheerders en landgoederen daarom voldoende gewaardeerd worden voor de maatschappelijke, economische en ecologische diensten die zij leveren en waar heel Nederland van profiteert. Alleen dan kunnen zij investeren in de kwaliteit van het buitengebied.

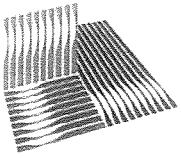
Investeren in die kwaliteit van het buitengebied is vooral ook nu nodig, vanwege de toenemende druk op de leefbaarheid van het platteland. Die wordt veroorzaakt doordat steeds meer Nederlanders wonen en werken in de stad. Gelijktijdig vraagt 'de stad' meer van het landelijk gebied op het vlak van voedselproductie, water, biodiversiteit, energie, klimaat en recreatie. Het platteland kan heel veel maatschappelijke, economische en ecologische diensten leveren, maar moet daarvoor wel in de gelegenheid worden gesteld.

Dat vraagt een evenwichtig fiscaal beleid, faire vergoedingen en ruimte voor beheer en ondernemen in het buitengebied. De FPG heeft daarvoor in bijlage verschillende aandachtspunten geformuleerd als inbreng voor het Regeerakkoord en daaropvolgende Miljoenennota. Graag brengen wij deze onder uw aandacht.

Met vriendelijke groet,

R.C. Robbertsen
Voorzitter Federatie Particulier Grondbezit

Bijlage: 1

Aandachtspunten Regeerakkoord en Miljoenennota Federatie Particulier Grondbezit

1. Verkoop van niet-strategische Rijksoverheidsgronden
2. Versterking grondgebondenheid melkveehouderij
3. Toekomstbestendig pachtstelsel
4. Reële vermogensrendementsheffing voor grond en landgoederen
5. Behoud IB-af trek onderhoud Rijksmonumenten
6. Steun voor inzet Groene BOA's
7. Praktische aanpak Vogel- en habitatrictlijn
8. Vernieuwende projecten voor verbinding stad en platteland

1. Verkoop van niet-strategische Rijksoverheidsgronden

Nog steeds zijn veel gronden in eigendom van de overheid, waaronder een substantieel aantal hectares zonder strategisch belang voor de overheid. Door verkoop van die overheidsgronden kan een aanzienlijk bedrag worden vrijgemaakt, dat in de eerste plaats gebruikt dient te worden voor het beheer van natuur en landschap. Uiteraard is gelijkberechtiging tussen terreinbeherende organisaties en particuliere eigenaren een randvoorwaarde bij die verkoop.

2. Versterking grondgebondenheid melkveehouderij

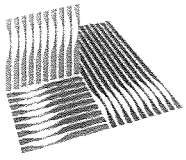
Grondgebonden groei is een sleutel tot grotere duurzaamheid in de landbouwsector. De wijzigingswet grondgebonden groei melkveehouderij levert daarvoor een eerste aanzet. Het voorliggende wetsvoorstel voor een fosfaatrechtenstelsel zet daarentegen juist aan tot investeren in niet-duurzame productiemiddelen. De FPG bepleit daarom dit stelsel te integreren met de Wet grondgebonden groei. Door deze verder aan te scherpen kan het stelsel van fosfaatrechten overbodig worden gemaakt.

Ook de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) kan een bijdrage leveren aan grondgebonden groei. Vergoedingen zouden daartoe meer gekoppeld moeten worden aan het agrarisch cultuurlandschap. Ook kan het GLB een stimulans zijn voor duurzaam bodembeheer en het versterken van de bodemvruchtbaarheid en -gezondheid.

Daarnaast kan duurzaam bodembeheer een impuls krijgen door projecten te stimuleren die zijn gericht op kennisdeling, leertrajecten en handelingsperspectief voor boeren die stappen vooruit willen zetten.

3. Toekomstbestendig pachtstelsel

Voor een grondgebonden bedrijfsontwikkeling in de agrarische sector wordt de beschikbaarheid van goede grond een steeds belangrijker speerpunt. Beschikbaarheid van pacht en erfpacht zijn daarbij wezenlijk. Om die ook in de praktijk in de benen te houden is een redelijk rendement voor de verpachter cruciaal.

Van belang is dat naast de geliberaliseerde pacht en erfpacht het weer aantrekkelijk wordt langjarige reguliere pachtcontracten af te sluiten. Daarvoor is een nieuw toekomstgericht pachtstelsel nodig op basis van Spelderholt. Dit stelsel is gericht op een goede balans tussen flexibiliteit en een duurzame en productieve verhouding tussen partijen. Pachter en verpachter moeten daarbij vrijheid hebben om onderling afspraken te maken over prijs en tijd.

3. Reële vermogensrendementsheffing voor grond en landgoederen

Het directe rendement van verpachte grond en boerderijen - langjarig - is zeer laag en landgoederen hebben moeite de touwtjes aan elkaar te knopen. De huidige vermogensrendementsheffing drukt te zwaar op een gezonde exploitatie van landgoederen en opstallen en op die van particuliere verpachters, zeker sinds de verhoging ervan per 1 januari 2017. De duurzame instandhouding en ontwikkeling van het bezit komt daardoor in gevaar. De FPG pleit daarom voor snelle aanpassing van de vermogensrendementsheffing voor deze categorieën, zolang nog geen sprake is van een belasting van het daadwerkelijke rendement.

Daarnaast vragen wij nadrukkelijk aandacht voor het behoud van belangrijke belastingfaciliteiten die het doorgeven van agrarische bedrijven, natuurwaarden en cultureel erfgoed aan volgende generaties mogelijk maken. Daarmee wordt onder andere de toegankelijkheid van het buitengebied gewaarborgd en versnippering van landgoederen en natuurgebieden voorkomen.

4. IB-aftrek Rijksmonumenten behouden

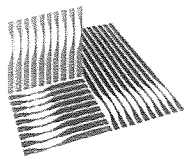
Vanwege stijgende kosten wordt duurzame instandhouding en ontwikkeling van landgoederen steeds lastiger voor particulieren. De IB-aftrek voor onderhoudskosten voor particuliere monumenteneigenaren is daarom een onmisbaar fiscaal instrument om cultureel erfgoed in goede staat te behouden voor volgende generaties.

De gevolgen van het voorstel van Minister Bussemaker om deze af te schaffen kan grote gevolgen hebben voor het particulier bezit van Rijksmonumenten. Particuliere eigenaren komen daarmee bovendien op nog verdere afstand van Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud (POM). Het is daarom zaak om deze fiscale maatregel ook voor na 2017 te behouden.

5. Steun voor inzet groene BOA's

Het landelijk gebied heeft te maken met een toenemend recreatief gebruik van de stedeling. Eigenaren en beheerders hebben wel de lasten van die extra toeloop van recreanten, maar geen opbrengsten. Daarnaast vinden steeds vaker activiteiten plaats die het daglicht niet kunnen verdragen, zoals afvaldumpingen en stroperij. Extra toezicht en handhaving is hard nodig om het buitengebied leefbaar en veilig te houden.

Daarbij spelen groene BOA's in dienst van terreinbeherende organisaties en particuliere eigenaren een belangrijke rol. Zorgwekkend is dat het aantal groene BOA's in particuliere dienst drastisch is afgenomen (in vijf jaar gehalveerd tot 400). Dit komt door hogere kosten, zwaardere eisen en het moeilijker kunnen vinden van vrijwilligers. Om verdere achteruitgang tot stilstand te brengen en voor het goed uitvoeren van de handhaving moet er voldoende overheidsbudget beschikbaar worden gesteld voor deze BOA's. Daarnaast is de inzet van en goede samenwerking met de politie van groot belang.

6. Praktische aanpak Vogel- en habitatrictlijn

Veel landgoederen en particuliere natuurbeheerders zijn op zoek naar nieuwe economische dragers, maar lopen tegen allerlei belemmeringen aan in wet- en regelgeving. Eigenaren die altijd oog hebben gehad voor de natuurkwaliteit, met een goed en integraal plan voor de toekomst, zouden meer bewegingsruimte moeten krijgen.

De uitwerking van de nieuwe Natuurbeschermingswet moet daarom actief door het Rijk worden gevolgd op administratieve lastendruk en praktische uitvoerbaarheid. Datzelfde geldt voor het actieplan van de Europese Commissie dat moet helpen bij het oplossen van problemen bij de implementatie van de Vogel- en habitatrictlijn. Er is in en om Natura 2000 gebieden een grote behoefte aan ruimte voor maatwerk en flexibiliteit op gebiedsniveau, en het vinden van oplossingen in onderling overleg tussen alle belanghebbenden.

7. Vernieuwende projecten voor verbinding stad en platteland

Herstel van de verbinding tussen stad en platteland is noodzakelijk voor een duurzame en vitale samenleving. Denk aan de kansen van goede digitale en logistieke verbindingen, klimaatadaptatie, watermanagement en de energietransitie. Ook de problematiek van honderdduizenden leegstaande agrarische bedrijfsgebouwen op het platteland en de vraag naar nieuwe woningen rond de stad zou integraal benaderd moeten worden. Het nieuwe kabinet zou daarom in samenwerking met de provincies en gemeenten zich in moeten zetten voor de zoektocht naar nieuwe, creatieve oplossingen en kan daaraan een bijdrage leveren door projecten (pilots) die daarop zijn gericht te ondersteunen en te stimuleren.

Over de Federatie Particulier Grondbezit

De 1.600 leden van de Federatie Particulier Grondbezit zijn eigenaren en beheerders van landbouw- en natuurgronden, doorgaans als onderdeel van een landgoed, boerderij of ander maatschappelijk waardevol bezit. Gezamenlijk bezitten ze meer dan 200.000 hectare in het landelijk gebied. Zij voelen zich vanuit liefde voor natuur, cultuur en landbouw met hart en ziel verbonden met hun grond en de streek.

Onze leden zijn zich daarbij bewust van hun eigen verantwoordelijkheid en zetten zich er voor in om het buitengebied in goede staat door te geven aan de volgende generatie waarvan we ons bezit te leen hebben. Duurzame instandhouding en goed rentmeesterschap staan daarbij centraal, met aandacht voor economische, maatschappelijke, ecologische en culturele waarden.

Federatie Particulier Grondbezit
De heer R.C. Robbertsen
Postbus 870
3900 AW VEENENDAAL

Kenmerk: 201700057

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Robbertsen,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Drs. E.I. Schippers

Aan de informateur van het nieuwe Kabinet
Mw. Drs. E.I. Schippers
Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

onderwerp	ons kenmerk	datum
Investeer in een levensvatbare lokale omroep	2017 00263 BK	28 maart 2017

Investeer in een levensvatbare lokale omroep

De lokale publieke omroep in Nederland vervult een belangrijke functie in de lokale democratie, die door decentralisatie van rijkstaken steeds belangrijker wordt. Maar zij is daarop nog onvoldoende toegerust. De compensatie voor de lokale omroepen via het Gemeentefonds staat in geen enkele verhouding tot de kosten om een Lokaal Toereikend Media-Aanbod te kunnen realiseren. De sector werkt sinds twee jaar daarom aan een ingrijpend traject om de kwaliteit en continuïteit te verbeteren en de kosten te reduceren. Wij doen een klemmend beroep op de kabinetsformatoren om ons te helpen onze doelen te realiseren door extra in de lokale omroep te investeren.

Geachte mevrouw Schippers,

De lokale omroep is de grootste mediaorganisatie van Nederland maar heeft het moeilijk. Het Commissariaat voor de Media concludeerde vorig jaar dat één op de drie lokale omroepen inmiddels in een financieel zorgelijke situatie verkeert. Dat raakt iedereen in Nederland. Lokale omroepen vormen steeds vaker de enig overgebleven waakhond van de lokale democratie. De praktijk en onderzoek hebben uitgewezen dat commerciële partijen zoals regionale dagbladen langzaam maar zeker verdwijnen, terwijl de regionale omroepen zich in de meeste gevallen slechts richten op de grotere steden in hun gebied. (Digitale) private burgerinitiatieven blijken geen echt alternatief te bieden omdat zij vaak louter berichten van anderen kopiëren en geen duurzaam platform vormen voor onderscheiden meningen in het kader van hoor en wederhoor. Veel van dergelijke (hyper)lokale initiatieven stoppen na verloop van tijd. Bij de 260 lokale omroepen daarentegen werken ca. 500 professionele journalisten, redacteuren en technisch personeel en meer dan 20.000 intern opgeleide vrijwilligers iedere dag weer aan onafhankelijke en kritische lokale journalistiek. Zij verslaan niet alleen de ontwikkelingen maar voorzien deze ook van duiding. Zij zijn er niet alleen wanneer problemen hun kookpunt bereiken, en wanneer deze ook de landelijke media bereiken, maar blijven

onderwerpen ook daarna nog volgen. Ook wanneer deze onderwerpen niet langer in het middelpunt van de belangstelling staan.

Wij vinden dat deze waakhond van de lokale democratie moet blijven blaffen. Wij zijn bovendien van mening dat de bekostiging vanuit gemeenten onvoldoende bijdraagt om in een relevante en levensvatbare lokale publieke omroep te kunnen voorzien. De Mediawet is niet duidelijk over wat het "Lokaal Toereikend Media-Aanbod" precies inhoudt, waardoor de bijbehorende bekostiging door gemeenten nog altijd een hoge mate van vrijwilligheid kent. Gemeenten ontvangen een compensatie via het gemeentefonds maar dit bedrag staat in geen enkele verhouding tot wat werkelijk nodig is.

De Organisatie van Lokale Omroepen (OLON), de stichting Nederlandse Lokale Publieke Omroep (NLPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) hebben daarom de handen ineengeslagen. Zij hebben in een convenant de criteria vastgelegd waaraan een lokale omroep moet voldoen om in een minimaal kwaliteitsniveau te kunnen voorzien. Die criteria hebben onder andere betrekking op de soort content (lokaal nieuws en informatie, cultuur en educatie), de technische kwaliteit van de producties en uitzendingen, de distributie en het bereik. De meeste lokale omroepen zijn op dit moment niet in staat zijn om dagelijks actueel nieuws, op kwalitatief hoog niveau, via radio, tv, website en sociale media aan te bieden. Zij zijn dus niet in staat om te voldoen aan de minimale kwaliteitseisen. Een goede oplossing is inmiddels gevonden in schaalvergroting zonder af te dingen op de lokale kwaliteit en bereik. Samenwerking en fusies tussen lokale omroepen maken het mogelijk om expertise en faciliteiten beter te delen. En door de overhead te beperken blijft verhoudingsgewijs meer geld over voor programma's.

Bijna alle gemeenten ondersteunen inmiddels deze plannen. Samen met de VNG is door de OLON en de NLPO een landkaart opgesteld voor het omvormen van de 260 individuele lokale omroepen naar 80 gefuseerde of samenwerkende lokale omroepen in 2020 met een gemiddeld afzetgebied van 150.000-200.000 inwoners. De OLON, NLPO en VNG hebben daarnaast uitgerekend dat voor zo'n nieuwe slagvaardige lokale omroep met een bepaalde minimale omvang en technische kwaliteit een minimaal budget noodzakelijk is van 800.000 euro per omroep. Lokale omroepen in enkele grote gemeenten, die voor een groot deel aan de kwaliteitseisen voldoen, hebben nu al een veel groter budget. Met een lager budget zijn lokale omroepen niet in staat in een Lokaal Toereikend Media-Aanbod te voorzien.

Het benodigd bedrag kan onmogelijk geheel worden betaald uit de huidige compensatie via het Gemeentefonds en commerciële advertentie-inkomsten. Voor een relevante en levensvatbare lokale omroep in 2020 is een minimale extra investering benodigd van 30 miljoen euro per jaar. Daarnaast is het belangrijk een goede beleidsmatige inbedding te realiseren van de afspraken tussen de VNG, de OLON en de NLPO over het Lokaal Toereikend Media-Aanbod zoals dat in de Mediawet bedoeld wordt. Wij stellen u voor om in het regeerakkoord expliciet een passage op te nemen met de volgende strekking:

“Het kabinet wil door extra te investeren in de lokale omroep een impuls geven aan de relevantie en levensvatbaarheid van de publieke lokale media-instellingen in Nederland en neemt daarvoor extra stimuleringsmaatregelen in de orde grootte van 30 miljoen per jaar, ondersteund door passende wet- en regelgeving.”

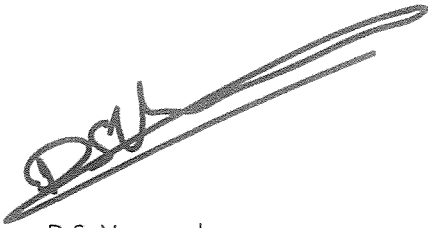
Wij hopen dat u tijdens de formatie kans ziet om bovenstaande mee te nemen in uw overwegingen, zodat we onze oproep komend jaar al kunnen omzetten in acties. Wij gaan graag met u in gesprek over de uitwerking ervan.

Wij wensen u veel succes bij de formatie.

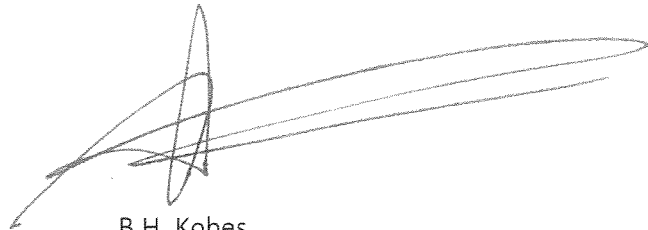
Hoogachtend,

Organisatie van Lokale Omroepen in Nederland

Nederlandse Lokale Publieke Omroepen

D.S. Vermeulen
Voorzitter

B.H. Kobes
Directeur-Bestuurder

Voor vragen kunt u contact opnemen met de NLPO, Bernard Kobes, via 06-13269052 of bernard.kobes@stichtingnlpo.nl.

Nederlandse Lokale Publieke Omroepen
De heer B.K. Kobes
Postbus 62
1200 AB HILVERSUM

Kenmerk: 201700059

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Kobes,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Drs. E.J. Schippers

PRODUCENTEN
 verantwoordelijkheid
 Nederland

Aan de (in)Formateur
 drs. E.I. (Edith) Schippers
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 Postbus 20018
 2500 EA DEN HAAG

Datum: 29 maart 2017
 Onderwerp: **Regeerakkoord Circulaire Economie**
 Referentie: VPN Regeerakkoord 041417

Geachte mevrouw Schippers,

Hierbij wordt uw aandacht gevraagd voor onderstaande tekstbijdrage aan het onderwerp 'circulaire economie' in relatie tot het conceptregeerakkoord.

Concepttekst regeerakkoord over Circulaire Economie en Producentenverantwoordelijkheid

In het kader van het rijksbrede programma Circulaire Economie wordt de Producentenverantwoordelijkheid geoptimaliseerd. De kosten verminderd door het beter sluiten van de ketens en door een meer effectieve inzet van toezicht en handhaving. Overheden en branches van het bedrijfsleven sluiten daartoe een overeenkomst in het verlengde van het reeds bestaande VANG-programma.

Toelichting

- Iedereen draagt bij: samenwerking tussen alle schakels in de ketens is een absolute randvoorwaarde om de – progressieve – doelstellingen van het EU-pakket Circulaire Economie op het gebied van 'afvalregelgeving' te kunnen halen. Op dit onderdeel dienen de transitieagenda consumptiegoederen van het Grondstoffenakkoord, de Investeringsagenda CE van VNG, IPO, UvW en de voorgestelde overeenkomst in het kader van het VANG programma hierop aan te sluiten;
- Iedereen doet mee: er dient minder ruimte te zijn om 'free rider' gedrag te vertonen en de (wettelijk verplichte) medewerking aan herwinningssystemen te ontlopen;
- Iedereen let op: de rol van 'de overheid' als toezichthouder en handhaver wordt verbeterd. Lekstromen vormen onnodig en kostbaar verlies op het gebied van sortering en verwerking als gevolg van onvoldoende en suboptimaal toezicht en handhaving;
- Iedereen profiteert: markten voor gerecyclede materialen zijn in veel gevallen (nog) imperfect en hinderen zo het streven naar een circulaire economie. Ook de financiering en bekostiging van sommige herwinningssystemen staat onder druk omdat grondstofprijzen van bronmateriaal op de internationale markten de prikkel tot recycling ontmoedigen;

- Iedereen innoveert: kennis over afvalstromen, recycling en hergebruik wordt gemanaged, verrijkt en beter benut. Waar mogelijk worden gerecyclede materialen ingezet bij nieuwe producten. Een (wettelijke) verplichting tot het toepassen van recycelaat wordt ontraden. Innovatieve recycling van kunststoffen en het onderzoek naar een betere herwinning van kritische materialen wordt bevorderd.

Producentenverantwoordelijkheid Nederland is een vereniging (VPN) waarin 13 lid-organisaties samenwerken om een goede invulling van producentenverantwoordelijkheid te bevorderen en circulaire materiaalstromen tot stand te brengen. De legitimering van deze activiteiten wordt in bijna alle gevallen gevonden in EU-richtlijnen en/of nationale wet- en regelgeving. De leden van VPN werken sinds het begin van de jaren 90 aan de transitie naar een circulaire economie.

Vanuit het gevoerde beleid van het thans demissionaire kabinet en op basis van de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen die momenteel betrokken zijn bij de (in)formatiefase, mag worden aangenomen dat de transitie naar een circulaire economie niet alleen zal worden versterkt maar ook versneld zal worden voortgezet. Zie ook in een bijlage de voornemens van de betrokken politieke partijen op het gebied van 'circulaire economie'.

De inzet van 'producentenverantwoordelijkheid' bij het herwinnen van duurzame grondstoffen en het hergebruik van schaarse middelen speelt daarbij een belangrijke voorwaardenscheppende rol. Deze opvatting wordt ook ondersteund in het Eindverslag van de rapporteur EU-pakket Circulaire Economie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 13 februari 2017; in het Nationaal Grondstoffenakkoord en in de Investeringsagenda Circulaire Economie van VNG, IPO en UvW.

Naar verwachting van VPN zal over circulaire economie in het conceptregeerakkoord dan ook een tekst worden opgenomen. Als gezamenlijk initiatief is door de leden van VPN de onderstaande concepttekst opgesteld over circulaire economie en producentenverantwoordelijkheid, die u hierbij wordt aangeboden. Het tekstvoorstel is voorzien van toelichting. Aansluitend wordt enige informatie over VPN verstrekt en wordt bijgaand een drietal *position papers* over circulaire economie meegezonden.

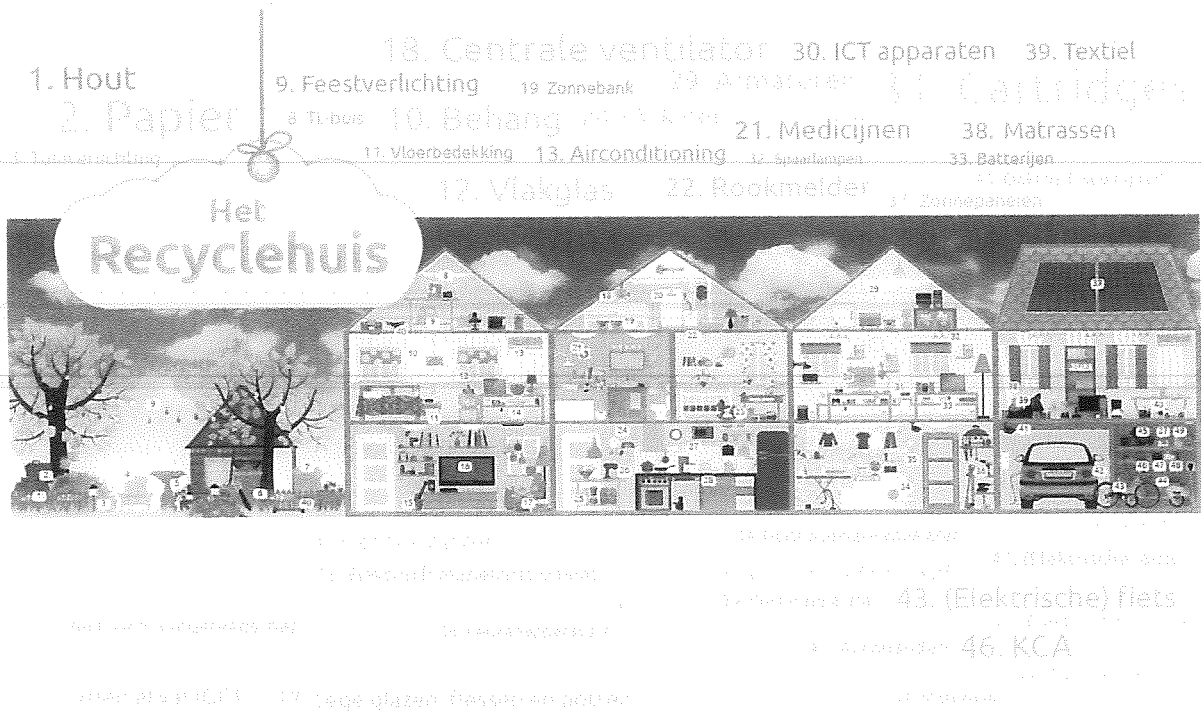
Producentenverantwoordelijkheid wordt in Nederland ingevuld voor de volgende materiaalstromen:

- Autobanden
- Autowrakken
- Batterijen en accu's
- Bruingood
- Elektrische apparaten
- Elektrische gereedschappen
- Elektrische ventilatoren
- ICT-apparatuur
- Lampen en verlichtingsarmaturen
- Verpakkingen
- Vlakglas
- Witgoed

Niet alle afval is geld waard: circulaire economie kost geld

Voor de bovenstaande materiaalstromen wordt jaarlijks € 750 miljoen besteed aan inzamelen, sorteren en recyclen. Daar staat een bedrag van € 500 miljoen aan (markt) opbrengsten tegenover. Het totale door producenten te financieren deficit bedraagt structureel € 250 miljoen per jaar. Dat tekort bestaat vooral uit logistieke kosten.

‘Afval is geld waard’ – gaat vaak niet op en dat geldt voor veel van de hieronder in het Recyclehuis genoemde afvalstromen. Ook het organiseren van de ‘circulaire economie’ vraagt in veel gevallen nog steeds om (onrendabele) investeringen en om het dekken van structurele exploitatietekorten.

Circulaire economie genereert ook opbrengsten

Hiertegenover staan ook opbrengsten: een groenere en meer duurzame economie, innovatieontwikkeling, nieuwe werkgelegenheid en kansen om kennis en dienstverlening op het gebied van logistieke en technologische concepten om afval te scheiden ter beschikking te stellen aan het buitenland.

Het spreekt voor zich dat VPN graag bereid is tot samenwerking met alle betrokkenen bij de uitvoering van het u voorgestelde beleidsvoornemen in het conceptregeerakkoord over het optimaliseren van de producentenverantwoordelijkheid.

Met vriendelijke groet,

ir. Arie de Jong
voorzitter

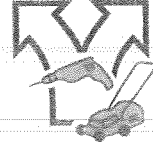
- Bijlage 1. Uit de verkiezingsprogramma's van VVD CDA D66 GL CU
- Bijlage 2. VPN Kernboodschap
- Bijlage 3. VPN Positie ten aanzien van Circulaire Economie
- Bijlage 4. VPN De rol van herwinningssystemen in de Circulaire Economie

Afvalfonds Verpakkingen

Vlakglas Recycling Nederland

Verkiezingsprogramma's VVD CDA D66 GL CU

Teksten over milieu en circulaire economie

VVD

- Toewerken naar een circulaire economie, waarbij afval weer als grondstof kan worden ingezet
- Regels die ondernemers in de weg zitten naar circulaire economie wegnemen
- Import van afval makkelijker maken
- Extra geld om op te treden tegen afvaldumping

CDA

- Ontwikkelingsbank voor Technologie, Innovatie & Duurzaamheid als aanjager voor verandering
- De groei naar een circulaire economie waarbij uiteindelijk alle producten na gebruik hergebruikt worden. Afval wordt een grondstof met een nieuwe bestemming
- Structurele substantiële middelen voor investeringen in kennis en innovatie, mits het bedrijfsleven hier ook aan bijdraagt.

D66

- Een grondstoffenakkoord om belemmeringen circulaire economie weg te nemen en meer internationale samenwerking
- Producenten zelf verantwoordelijk voor het afval van hun producten
- Investeren in innovatie en in 'groene ondernemers' en meer overheidssteun voor de duurzaamheidsbeweging
- Versnelling van de transitie
- Leaseconstructie voor zonnepanelen

GroenLinks

- Producenten gaan betalen voor de verpakkingen van producten
- De belasting op het storten, verbranden en exporteren van afval wordt verhoogd
- Financiële innovaties moeten richten op duurzame economische investeringen

Christen Unie

- Overheid 100% duurzaam en verantwoord inkopen
- Regels voor ontwerp producten worden aangescherpt
- Resultaatverplichting voor bedrijven: verpakkingsindustrie, supermarkten, afvalsector. Samenwerken om hergebruik te stimuleren
- Hogere heffing op afvalstort en afvalverbranding
- Statiegeld op plastic flessen uitbreiden naar kleine PET-flessen
- Zuinige autobanden worden verplicht

PRODUCENTEN

verantwoordelijkheid

Nederland

30 augustus 2016

Kernboodschappen

Deze Paper maakt onderdeel uit van een reeks van 10 Papers waarin de visie van VPN op producentenverantwoordelijkheid wordt belicht.

Basisdocument Circulaire Economie	
Positie ten aanzien van Circulaire Economie	
Kernboodschappen	
De rol van herwinningssystemen in CE	
Ons plan voor de Circulaire Economie	
Instrumenten voor de Circulaire Economie	
Export en Circulaire Economie	
Rol van repareerbaarheid en gebruiksduurverlenging	
Factoren die Circulaire Economie beïnvloeden	
Kosten en baten	

De weg naar de circulaire economie is ingeslagen, maar de inzameling en recycling van afgedankte materiaalstromen blijft voorlopig de belangrijkste manier om grondstoffen te herwinnen en behouden. Als consumenten en bedrijven afgedankte materiaalstromen daadwerkelijk gescheiden zouden inleveren, dan wordt ruim 80 % van de grondstoffen terug gewonnen en nog eens ruim 10 % nuttig gebruikt voor het opwekken van energie. Dit komt neer op een nuttige toepassing van 90 %, waarmee de kringloop nagenoeg gesloten wordt.

De weg naar 100 % is echter nog een lange weg om te gaan. De kernboodschap die als een mantra dient te worden herhaald, luidt bij dit gewenste eindbeeld:

“Samen werken, aan een hoge kwaliteit van verwerking tegen aanvaardbare kosten”

Daarvoor is nodig:

- Alle betrokkenen doen mee
- Kwaliteit is leidend principe
- Kosten gaan omlaag

Alle betrokkenen doen mee

Het behalen van al dan niet bij wet- en regelgeving gestelde inzameldoelstellingen voor de VPN materiaalstromen is niet alleen een zaak van producenten, maar is een verantwoordelijkheid van de hele keten. Naast producenten en verwerkers zijn dat onder andere de consument, de inzamelbedrijven, de verschillende bestuurslagen van rijk, provincies en gemeenten, hun uitvoeringsorganisaties en inspecties en detailhandel,

Door samen te werken en kennis te delen, streven de deelnemers er met elkaar naar de (wettelijke) doelstellingen te halen. Voor veel materiaalstromen geldt daarbij dat in Nederland in 2019 85 % van de afgedankte materiaalstromen verantwoord moet worden verwerkt. Het uiteindelijke doel is gericht op het sluiten van de keten, op het bereiken van een circulaire economie, waarin afval meer en beter wordt ingezameld en meer componenten en materialen worden hergebruikt en gerecycled.

De consument speelt een belangrijke rol bij het behalen van de inzameldoelstelling. Nog steeds verdwijnen te veel materialen en apparaten in de vuilnisbak. In de Recyclemanager-app (zie ook www.recyclemanager.nl) kunnen consumenten de inleverpunten bij hun in de buurt vinden.

Bij veel winkelketens (supermarkten, doe-het-zelf-zaken, elektronikawinkels en tuincentra) kunnen materialen en apparaten gratis ingeleverd worden, en dat geldt ook voor alle Milieustraten van de gemeenten. Afgedankte apparaten en materialen worden verantwoord en hoogwaardig gerecycled. Zo zijn er inmiddels meer dan 10.000 inzamelpunten in Nederland voor e-waste apparaten.

Daarnaast loopt een aantal campagnes waarin de consument gewezen wordt op het belang van het inleveren van oude apparaten voor optimale recycling. Kortom, alle ingrediënten voor succesvolle inzameling zijn er. De consument dient ze alleen nog beter weten te vinden en te gebruiken.

Kwaliteit is leidend principe

Producenten wensen een goede, verantwoorde verwerking van afgedankte apparaten en materialen volgens hoge kwaliteitsnormen. Zo is WEEELABEX (WEEE LABEL of EXcellence) een kwaliteitsstandaard voor de verwerking alle E-waste in Nederland.

Met de invoering van WEEELABEX is een gelijk speelveld gecreëerd. Niet langer zijn het uitsluitend de erkende WEEE-systemen die gegarandeerd verantwoord e-waste verwerken. Door de introductie van de uniforme standaard zal ook het ingezamelde e-waste, dat buiten een collectief inzamelsysteem om wordt aangeboden aan een gecertificeerde verwerker, verantwoord verwerkt worden. In totaal zijn er, per 1 oktober 2015, 39 verwerkingsstromen gecertificeerd bij 22 verwerkers. Naar verwachting zal dit aantal nog stijgen.

Handhaving op WEEELABEX door de Inspectie Leefomgeving en Transport blijft een absolute voorwaarde om de inzameldoelstelling en het vereiste kwaliteitsniveau te behalen.

Kosten gaan omlaag

Producenten realiseren zich dat afval een belangrijke bron van grondstoffen is, maar ook deze bron is niet gratis, net zo min als de natuurlijke bron gratis zou zijn. In 2016 zal naar verwachting alleen al op het gebied van E-waste ongeveer € 30 miljoen worden bijgepast door de producenten.

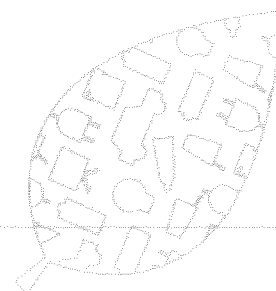
Voor de in totaal 13 materiaalstromen van VPN geldt in 2016 dat de gezamenlijke producenten aan communicatie, inzamelen, logistiek, verwerken en recyclen ongeveer € 750 miljoen zullen uitgeven. Hier staat ongeveer € 500 miljoen tegenover aan herwonnen materialen en grondstoffen, die net als in de gewone markt afhankelijk zijn van volatiele prijswerking. Per saldo betekent dit dat de maatschappelijke kosten in 2016 naar verwachting ongeveer € 250 miljoen bedragen. Het afval uit het milieu houden draagt bij aan de circulaire economie maar kost in dit geval veel geld! Het is dan ook in het belang van alle betrokkenen in de ketens om de kosten omlaag te brengen.

VPN MC PP AHPO 083016 Kernboodschappen VPN

PRODUCENTEN

verantwoordelijkheid

Nederland

22 augustus 2016

Positie ten aanzien van de Circulaire Economie

Deze Paper maakt onderdeel uit van een reeks van 10 Papers waarin de visie van VPN op producentenverantwoordelijkheid wordt belicht.

Basisdocument Circulaire Economie	
Positie ten aanzien van Circulaire Economie	
Kernboodschappen	
De rol van herwinningssystemen in CE	
Ons plan voor de Circulaire Economie	
Instrumenten voor de Circulaire Economie	
Export en Circulaire Economie	
Rol van repareerbaarheid en gebruiksduurverlenging	
Factoren die Circulaire Economie beïnvloeden	
Kosten en baten	

Dit document behandelt de positie van VPN ten aanzien van de CE. De algemene visie van VPN wordt hierin belicht vanuit de volgende gezichtspunten:

Wat is onze mening over CE?

Waarom werkt de CE?

Waarom werkt het niet (goed genoeg)?

Welke aanvullende instrumenten werken wel resp. niet?

Wat is de rol van producentenverantwoordelijkheid (EPR)?

Wat is de rol van VPN?

1. Wat is onze mening over Circulaire Economie?

Met het oog op de groei van de wereldbevolking en de hiermee verband houdende slinkende hoeveelheid grondstoffen is het management en het beheer van materialen van groot belang. In combinatie met productontwerp gericht op materialenterugwinning, ondersteunende wet- en regelgeving, mede gericht op gedragsverandering bij gebruik en maximale inzameling op het moment dat het product als afval wordt aangeboden kan de circulaire economie dichterbij worden gebracht.

2. Waarom werkt de Circulaire Economie?

De tijd is rijp, de grenzen aan de groei worden steeds beter herkend. Er is een toenemend gevoel voor urgentie. Dat is een belangrijke randvoorwaarde om resultaten te behalen in de keten van producenten tot en met gebruikers en recycling. Overheden, op zowel Europees - als op lokaal niveau (en alle tussenliggende bestuurslagen) zien het belang er van. CE staat op de agenda's, beleid wordt ontwikkeld en burgers en organisaties denken mee en dragen bij. Vroege vogels in het bedrijfsleven hebben al modellen uitgetoetst en hebben daarmee de richting gewezen waar het heen kan gaan. Urgentie en (basis)kennis is er, maar dat is niet voldoende.

3. Waarom werkt het niet (goed genoeg)?

Niet alle (bedrijfsvoering) modellen zijn toepasbaar op alle ketens en in alle omstandigheden. Er is bovendien eerder sprake van maatwerk dan van massaproductie.

Daarnaast bevindt de markt van CE – producten (als concept van vraag en aanbod) zich in het begin van de levenscyclus en dienen marktinstrumenten op het gebied van prijsvorming, toegankelijkheid, bescherming, handelsbelemmeringen en mededinging zich nog verder te ontwikkelen. De CE ontstaat (nog) niet vanzelf. Wil de CE succesvol zijn dan dient de business case zich te voegen naar de wetten van de markt of anders te leunen op subsidiëring van de overheid en/of kosten dekken uit bijdragen van consumenten en burgers.

Zonder interventie van de overheid zal er slechts in bijzondere gevallen op vrijwillige basis een model worden ontwikkeld, bijvoorbeeld indien het bedrijfseconomisch interessant is (kopieerapparaten) of indien een groep bedrijven vanuit maatschappelijk verantwoorde motieven aan de slag gaat (vlakglas). In de meeste gevallen zal een initiatief een duwtje in de rug nodig hebben. Het feit dat het niet spontaan wordt opgepakt, wordt doorgaans veroorzaakt door de negatieve (meestal financiële) gevolgen van vaak geheel nieuwe modellen. Er zijn dan ook genoeg voorbeelden van niet geheel gelukke of geheel mislukte experimenten (spijkerbroeken Mud Jeans, Skala verhuur van TV's aan particulieren, KPN mobieltjes lease). Er is nog onvoldoende kennis over de reactie van de markt op de verschillende modellen: zal de koper/gebruiker dit aanbod ambiëren/accepteren? Kan het uit?

4. Welke (aanvullende) instrumenten werken wel en respectievelijk niet?

Denkbare instrumenten zijn o.a. subsidies, belastingen, inleverprijken, financieringsfaciliteiten, bewustmakende resp. gedrag veranderende communicatie, scholing, verbod- en gebodswetgeving etc. en dat alles op micro- en/of macro niveau.

In het algemeen is VPN voorstander van bedrijfsvoeringmodellen die (financieel) zelfdragend zijn. CE modellen die zijn ontwikkeld op basis van belastingmaatregelen of subsidie blijken vaak onvoldoende robuust en zijn daarmee instabiel. De realiteit gebiedt dat de politieke wil om te komen tot de CE voorlopig nog gepaard dient te gaan met de politieke bereidheid te willen werken met bedrijfsvoeringmodellen waar 'geld bij moet'. Afval dat onvoldoende (markt) waarde in zich bergt blijft onvoldoende kansrijk voor vrijwillige initiatieven. Daarbij komt dat het meer kost om het vanuit een milieuoogpunt goed te doen dan om het minder goed te doen. Marktpartijen spelen hierop in, romen de markt af en verdienen aan afgedankte producten door zich in onvoldoende mate aan de regels te houden. Ook bewustmaking en gedragsverandering bij consumenten en burgers kost geld: dit zijn kostbare en langdurige trajecten die zichzelf niet bedruipen en bekostigd dienen te worden uit het bedrijfsvoeringmodel.

Een positief effect van differentiatie in kosten van circulaire maatregelen is niet evident: de kosten per product van die maatregelen zijn vaak van beperkte omvang, niet voldoende hoog om met differentiatie het gedrag te beïnvloeden.

Wat werkt dan wél?

Wet- en regelgeving werkt, of het nu gebiedend of verbiedend is. Het effect wordt groter bij een toenemende mate van sociale controle in combinatie met toezicht en handhaving door inspecties en overheden. In sommige gevallen is de gewenste interventie gebaseerd op een maatschappelijk belang, dat individuele bedrijven en gebruikers niet uit zichzelf willen oppakken (bijvoorbeeld de vermindering van zwerfafval).

Wet- en regelgeving kan ook onbedoelde effecten hebben en de wetgever dient een goede verantwoording af te leggen over gekozen richting die in de wetgeving wordt vastgelegd. Ook wordt opgemerkt dat de wetgever tegelijkertijd géén marktpartij kan zijn, noch dat de wetgever (eco) design eisen zou moeten opstellen. Dit laatste omdat het de wetgever aan kennis van producten en van productieprocessen ontbreekt, zeker waar deze plaatsvinden in andere landen / continenten.

5. Wat is de rol van producentenverantwoordelijkheid (EPR)?

VPN beschouwt het instrument 'producentenverantwoordelijkheid' als een succesvol middel om de inzameling en verantwoorde verwerking en recycling van afgedankte producten te organiseren. Voor de duurzame werking van een dergelijk systeem is minimaal een drietal randvoorwaarden nodig.

1. De (gewenste) deelname van alle betrokken bedrijven vereist adequate wet- en regelgeving en een hierbij passend instrumentarium voor toezicht en handhaving;

2. Producentenverantwoordelijkheid berust bij producenten maar werkt alleen met de erkenning dat het een gedeelde verantwoordelijkheid is die alle actoren aangaat: iedere schakel van de keten dient mee te doen en de juiste dingen te doen.
3. Afdoende financiering van het (financieel) tekort in de keten.

Om de negatieve effecten weg te nemen zou een transparante doorbelasting van de kosten aan de consument / burger een goed hulpmiddel zijn. Daarmee wordt de koper zich op het moment van aankoop niet alleen (beter) bewust van de eventuele nadelige maatschappelijke en / of milieu aspecten van het aangekocht product, maar is het tevens een moment om te communiceren over de toekomstige verwijdering van het nieuw aangekochte product of van het oude product dat met de aankoop vervangen wordt.

Voor de meeste bestaande systemen voor herwinning van grondstoffen, voortkomend uit wettelijke producentenverantwoordelijkheid is de zichtbare doorbelasting resp. de gedwongen afdracht van een beheerbijdrage een onmisbare voorwaarde gebleken. Zonder deze financieringsvormen zouden dergelijke systemen niet (lang) hebben bestaan of niet zo succesvol zijn gebleken.

6. Wat is de rol van VPN?

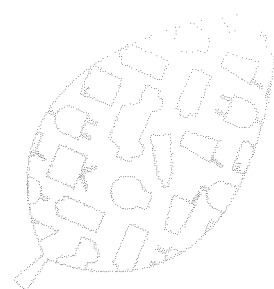
Zie het document dienaangaande.

VPN MC PP AHPO 082216 Positie tav Circulaire Economie

PRODUCENTEN

verantwoordelijkheid

Nederland

22 augustus 2016

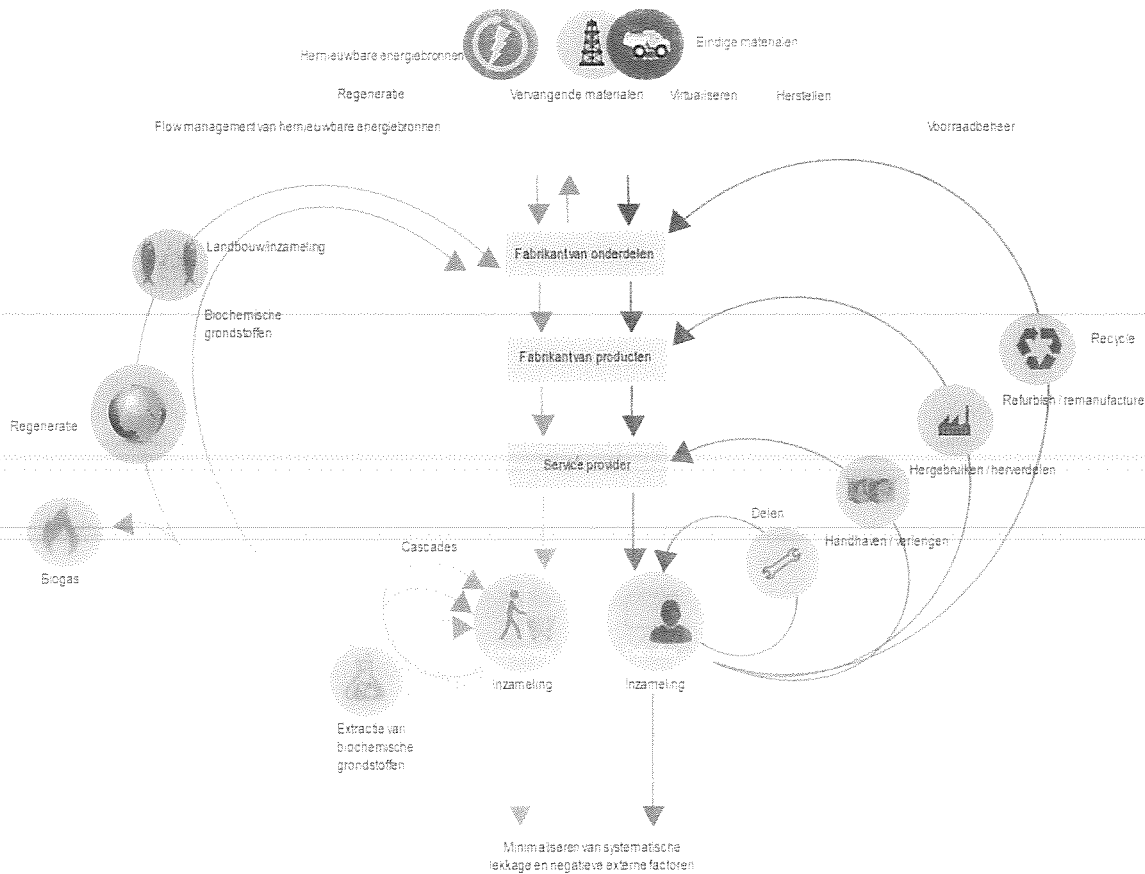
De rol van herwinningssystemen in de CE

Deze Paper maakt onderdeel uit van een reeks van 10 Papers waarin de visie van VPN op producentenverantwoordelijkheid wordt belicht.

Basisdocument Circulaire Economie	
Positie ten aanzien van Circulaire Economie	
Kernboodschappen	
De rol van herwinningssystemen in CE	
Ons plan voor de Circulaire Economie	
Instrumenten voor de Circulaire Economie	
Export en Circulaire Economie	
Rol van reparbaarheid en gebruiksduurverlenging	
Factoren die Circulaire Economie beïnvloeden	
Kosten en baten	

De rol van herwinningssystemen in de Circulaire Economie

De circulaire economie is een lonkend perspectief. Geen grondstoffen erin, geen afval eruit! Dat legt de basis voor een duurzame samenleving. Het ideaal motiveert alle betrokken partijen, van producent via consument tot recyclingindustrie, om hun bijdrage te leveren. De Europese Commissie en de Nederlandse overheid hebben de circulaire economie als richtpunt gekozen in de discussie over duurzaam gebruik van grondstoffen en de daaruit vervaardigde producten. De in de VPN verenigde producenten en importeurs van een 11 tal materiaalstromen streven al sinds het begin van de jaren 90 naar het sluiten van de ketens, daarbij in de meeste gevallen gesteund door wet- regelgeving. Het ultieme doel van die inspanningen is om zoveel mogelijk afgedankte materiaalstromen in te zamelen en optimaal te recyclen, zodat de grondstoffen opnieuw gebruikt kunnen worden.

Lekken in de kringloop

Daarmee is niet gezegd dat de gesloten ketens, en dat geldt nog steeds ook voor elektrische producten die relatief veel waardevolle grondstoffen bevatten, binnen handbereik liggen. Er zullen nog steeds primaire grondstoffen nodig zijn om het aantal producten te kunnen produceren om te voldoen aan de groeiende vraag van een steeds welvarender wereldbevolking. Afgezien daarvan zit er in sommige ketens een aantal lekken die lopen van de producent naar gebruikers en, via het herwinnen van grondstoffen na gebruik, weer terug naar de producent. Een aantal van die lekken is hardnekkig en lastig te dichten. Onderstaand wordt een 5 tal soorten lekken toegelicht.

1. Onzorgvuldig afdanken

Een belangrijke lekstroom ontstaat bij het afdanken: producten en apparatuur wordt niet aangeboden bij de hiervoor bedoelde inzamelpunten, maar worden afgedankt als restafval of sloopafval of komt terecht bij de metaalhandel. Hierdoor worden deze materiaalstromen niet of onvoldoende op de juiste manier gerecycled en gaan grondstoffen verloren. Het bewustzijn rond het gescheiden afdanken is de laatste tijd toegenomen, maar gedragsverandering gaat langzaam en heeft voortdurende aandacht nodig.

Er zijn inmiddels meer dan 10.000 inzamelpunten voor elektrische apparaten en lampen in Nederland. Bij veel winkelketens (supermarkten, elektronicawinkels, doe-het-zelfzaken en tuinentra) kunnen afgedankte apparaten en producten gratis worden ingeleverd, net als bij de milieustraten van de gemeenten. Daarnaast worden consumentencampagnes gevoerd

gericht op het belang van het inleveren van afgedankte apparaten en producten voor optimale recycling. Nog altijd komt tien procent van het e-waste terecht in rest- en sloopafval en verdwijnt een nog groter deel via de handel naar kwalitatief onvoldoende en ondermaatse verwerking of wordt geëxporteerd.

2. Fysische en technische beperkingen

Afgedankte apparatuur die via het inzamelsysteem wel terecht komt bij een gecertificeerde verwerker, kent fysische en technische beperkingen voor het volledig kunnen terugwinnen van alle grondstoffen. In metallurgische recycling is het onvoldoende mogelijk of te kostbaar om bepaalde stoffen terug te winnen, omdat zij in minieme hoeveelheden of in complexe samenstellingen ongrijpbaar zijn. Het terugwinnen van het éne materiaal kan betekenen dat een ander materiaal niet kan worden teruggewonnen. Zo gaan grondstoffen bijvoorbeeld ook als 'shredder dust' verloren. Aanpassingen in het ontwerp van het product of van de recyclingtechniek kunnen dit verlies verminderen, maar niet uitsluiten.

Daarnaast zijn er materialen die door recycling niet meer tot hun oorspronkelijke maagdelijke kwaliteit kunnen worden opgewerkt of die door het recyclingproces veel duurder worden dan oorspronkelijke materialen. Bij verlies van functionele kwaliteiten kunnen stoffen alleen voor mindere toepassingen worden gebruikt. Aan deze 'downcycling' is, afgezien van aanpassing in het ontwerp, weinig te doen.

3. Verlies van een afzetmarkt

Sommige materialen verliezen door de technologische ontwikkeling of door regelgeving hun nut en daarmee hun toegevoegde waarde. Bijvoorbeeld het lood- en bariumhoudend beeldbuisglas van CRT beeldbuizen wordt in het tijdperk van platte beeldschermen niet meer gebruikt. Doordat er geen andere toepassingen zijn, is er geen markt meer voor en verliezen ze hun waarde. Dit kan zeer snel gaan, waardoor een business case die eerder solide leek, ineens waardeloos blijkt. Bij verlies van uiterlijke eigenschappen, zoals het verlies van glans of kleurverschillen in herwonnen plastics, kan een mentaliteitsverandering bij de consument uitkomst bieden: liever duurzaam dan uiterlijk perfect.

4. Bedrijfseconomische afwegingen

Meer algemeen staan bedrijfseconomische afwegingen tussen recyclingkosten en -opbrengsten in de weg van een optimale herwinning van grondstoffen en materialen. Niet alles wat technisch kan, wordt ook toegepast. Bedrijfseconomisch handelen kan bijvoorbeeld voorrang geven aan meer waardevolle koper-, ferro- of non-ferrofracties in het recyclingproces waarbij kleine hoeveelheden zeldzame aardmetalen verloren gaan. Een commercieel recyclingbedrijf of een smelter stuurt meer op winstmaximalisatie en minder op maximalisatie van het maatschappelijk nut. Herwinning is voor een ondernemer niet interessant als herwonnen materialen duurder zijn dan de oorspronkelijke grondstoffen of materialen. Zonder een gezond business model zal de optimale verwerking van materialen en grondstoffen altijd onder druk staan en zal optimalisatie van processen achterwege blijven. Harde normen voor het herwinnen van alle grondstoffen en de strenge handhaving daarvan kunnen het verlies aan onrendabele stoffen beperken. Subsidiëring kan zulke processen winstgevend maken, maar de continuïteit en houdbaarheid van subsidieregelingen blijkt in de praktijk kwetsbaar.

5. Lekken in hergebruik

Reparatie en refurbishing (= renovatie) maken hergebruik en daarmee een langere levensduur van producten en apparaten mogelijk. Op dat moment is dus minder virgin materiaal voor nieuwe productie nodig is. De duurzaamheidswinst bij hergebruik moet overigens wel afgewogen worden tegen bijvoorbeeld het hogere energieverbruik van 'oudere' apparaten.

Lekkage ontstaat ook doordat refurbished (ICT-)apparatuur geëxporteerd wordt naar opkomende markten. Ook daar worden deze apparaten uiteindelijk afgedankt. Recycling staat daar op een lager niveau dan hier, waardoor meer materialen verloren gaan. De duurzaamheidswinst van levensduurverlenging moet in dit geval worden afgewogen tegen hoger energiegebruik en grondstoffenverlies of milieuschade die in de (informele) recyclingindustrie van deze landen kan ontstaan. Regulering en certificering kunnen helpen deze lekken te dichten. Handhaving van de regels is dan essentieel voor een effectieve werking hiervan.

Metten is weten

Van een significant deel van de afgedankte hoeveelheid (elektrische) apparaten is niet bekend waar die blijft. Exportcijfers en –statistieken zijn noch in geld noch in volume in voldoende mate voorhanden. Daarnaast is er een stroom waarvan in het geheel niet bekend is waar deze naar toe gaat. De aanname is dat deze laatste stroom door allerlei bedrijven, zoals installateurs en oud-ijzerhandelaren worden ontmanteld en als schroot worden verkocht, samen met materialen uit andere bronnen van metalen en plastics.

Regie over de ketens

Een effectieve keten van grondstoffen en materialen is zoveel mogelijk zelfverzorgend, en is gestoeld op een gezond bedrijfsvoeringmodel. De herwinningssystemen van de leden van de VPN voldoen hieraan en kunnen worden gekenmerkt als de regisseurs van de inzameling en recycling van producten en apparaten in de te onderscheiden ketens.

Met hun opdrachtgevers, producenten en importeurs, organiseren zij een optimale samenwerking en betrokkenheid van alle partijen in de keten om een maximale herwinning van grondstoffen en materialen mogelijk te maken door:

- Bewustwording te creëren en gedragsverandering te bereiken bij de consument en burger over het belang van het zorgvuldig afdanken van apparaten en producten;
- Opzetten en ondersteunen van de toegankelijkheid van inzamelsystemen
- Samenwerking met gemeenten, milieustraten, kringloopbedrijven, kinderboerderijen, detaillisten en scholen op het gebied van bewustwording en inzameling van afgedankte apparaten en producten;
- Samenwerken met overheden en inspecties op het gebied van toezicht en handhaving van relevante wet- en regelgeving of andere gemaakte afspraken;
- Afsluiten van contracten met transporteurs;
- Contracteren van (gecertificeerde) inzamelaars en verwerkers die zijn gericht op herwinning en recycling volgens kwaliteitsnormen;
- Zo veel mogelijk vermijden van de definitieve teloorgang van grondstoffen;

- Het (laten verrichten van) R & D en onderzoek naar methoden en technieken voor het beter sluiten van ketens en het optimaliseren van de herwinningssystemen;
- Het toepassen van wetenschappelijke inzichten en ondersteuning bij het bevorderen van gedragsverandering bij de consument en burger

---

VPN MC PP AHPO 082216 Rol van herwinningssystemen in de Circulaire Economie

---

Producenten Verantwoordelijkheid Nederland
Ir. A. de Jong
Gooimeer 4-15
1411 DC NAARDEN

Kenmerk: 201700061

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer De Jong,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Drs. Ed. Schippers

Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

Adres : Bezuidenhoutseweg 225
2594 AL Den Haag

Telefoon : +31(0)70-3382700

E-mail : secretariaat@lto.nl

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Drs. E.I. (Edith) Schippers
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum : 29 maart 2017
Ons kenmerk : JAMC\170329
Onderwerp : Belang agrarische sector voor Nederland
Informatie : Adinda Lodders | +31(0)6-12882887 | alodders@lto.nl

---

Geachte mevrouw Schippers,

Middels deze brief vraag ik u om bij het onderzoeken van de mogelijkheden voor een stabiel kabinet, bestaande uit VVD, CDA, D66 en GroenLinks, aandacht te besteden aan de belangen van onze boeren en tuinders. Als producenten van voedsel, bloemen en planten leveren zij een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie, het landelijk gebied en oplossingen voor grote maatschappelijke vraagstukken, zoals de klimaatverandering.

Interne markt

De Agrifood business is een belangrijk onderdeel van de Nederlandse economie. Jaarlijks exporteren wij 94 miljard euro aan producten, uitgangsmaterialen en technologie (22% van totale exportwaarde). Wij zorgen daarmee voor 650.000 banen en een netto toegevoegde waarde aan het BNP van 52 miljard euro. De primaire sector is hierin een onmisbare schakel. Aangezien twee derde van al onze producten wordt geëxporteerd, waarvan het merendeel binnen Europa, is de interne markt voor ons van levensbelang. Ik doe daarom een dringende oproep aan u om gedurende de informatie, het belang van een goed functionerende EU prioriteit te geven. Een kabinet dat de uitgangspunten van de EU ondermijnt, zou desastreus zijn voor de Nederlandse agrarische sector. Onze wens is dat het nieuwe kabinet leiderschap toont en zich inzet voor een sterker Europa. Dit is niet alleen van belang voor onze economie, maar ook voor vrede, veiligheid en stabiliteit.

Ministerie van Voedsel en Landschap

De land- en tuinbouw bestaat uit 65.000 individuele ondernemers die een relatief groot bedrijf runnen. Boeren en tuinders zorgen dagelijks voor gezond voedsel, bloemen en planten. Zij beheren meer dan 70% van het landschap in Nederland en zijn daarmee de belangrijkste drager van het platteland. Zo'n 40% van alle duurzaam opgewekte energie in Nederland is afkomstig van een boerenerf of uit de kas. Onze sector levert daarmee een belangrijke bijdrage aan grote vraagstukken waar Nederland in de komende vier jaar aan moet werken, zoals volksgezondheid, de leefbaarheid van het landelijk gebied en het klimaatvraagstuk. Tegelijkertijd staat de sector bloot aan externe factoren, zoals weersomstandigheden en geopolitieke ontwikkelingen die zijn weerslag hebben op de internationale voedselmarkt.

In het belang van een verdere verduurzaming van onze voedselproductie en de kwaliteit en leefbaarheid van het landelijk gebied, is een ministerie van Voedsel en Landschap noodzakelijk. Daarmee kan op diverse thema's meer integraal beleid gevormd worden. Daarnaast moet dit ministerie de gouden driehoek van praktijk, beleid en onderzoek waarborgen en zich maximaal inspanssen voor een betere positie van boeren en tuinders in de keten.

Innovatiekracht en verduurzaming

Nederland heeft haar sterke positie op de wereldmarkt te danken aan de innovatieve kracht van de agrarische sector. Nederlandse producten onderscheiden zich op kwaliteit. De Nederlandse land- en tuinbouw is één van de meest duurzame voedselproducenten ter wereld. Dankzij efficiënte productie is de Nederlandse agrarische sector goed in staat om met andere landen te concurreren. Onze boeren en tuinders hebben ambitie om deze positie verder uit te bouwen. Zij kunnen hiermee immers een belangrijke meerwaarde én toegevoegde waarde creëren op de internationale voedselmarkt. Daarvoor is verder investeren in een sterk kennis- en innovatiesysteem cruciaal.

Dit kan alleen wanneer de agrarische sector zelf en de voedselketen als totaal, sturend op kan treden – onder voorwaarde van democratisch toezicht. Het gaat bijvoorbeeld om het collectief organiseren van onderzoek en innovatie en het stellen van regels waar nodig, daar waar het voor individuele ondernemers aan slagkracht ontbreekt. Daarnaast is aanpassing van mededingingsregels ten behoeve van verduurzaming van de gehele voedselketen waarbij iedere schakel een beloning krijgt voor zijn extra inspanningen, van het grootste belang. Tot slot zijn publiek-private investeringen nodig t.b.v. o.a. plantgezondheid, mestverwerking en smart farming, waarvoor in het kader van NL Next Level reeds voorstellen zijn gedaan vanuit de topsectoren Agri&Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen.

Afsluitend

Wij vragen u, als informateur, het belang van de Nederlandse land- en tuinbouw voor de economie, het landelijk gebied en klimaat en energie ruimschoots in uw overwegingen mee te nemen. Het nieuwe kabinet moet zich inzetten voor een sterke interne markt, de innovatiekracht en verduurzaming van onze landbouw en het belang van onze sector te bestendigen met een ministerie van Voedsel en Landschap.

Ik ben graag bereid deze brief nader toe te lichten in een mondeling gesprek.

Hoogachtend,

Ir. M.A.E. (Marc) Calon
Voorzitter LTO Nederland

LTO Nederland
Ir. M.A. E. Calon
Bezuidenhoutseweg 225
2594 AL DEN HAAG

Kenmerk: 201700063

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Calon,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. E.J. Schippers

Aan de informateur , mevrouw E.I. Schippers
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2501 EA Den Haag

Bezoekadres
Houttuinlaan 3
3447 GM Woerden

Postadres
Postbus 8456
1005 AL Amsterdam

CC:

De fractievoorzitters in de Tweede Kamer
De leden van de Vaste Commissies voor SZW, Financiën en VWS

T 088 368 0 368
I fnv.nl

Datum
29 maart 2017
Ons kenmerk
17-040/HB/HvdV/hc
Onderwerp
Kabinetsformatie

Uw kenmerk

Telefoonnr.
088-3682076
E-mail
Henk.vandervelden@fnv.nl

Geachte mevrouw Schippers,

De Tweede Kamer heeft u de opdracht gegeven de mogelijkheid te onderzoeken voor een stabiel kabinet uit VVD, CDA, D66 en GroenLinks.

In deze brief geeft de FNV u haar wensen en voorstellen voor een nieuw kabinet en regeerakkoord mee.

Nederland heeft behoefte aan een sociaal kabinet. Een kabinet met een positieve agenda die tegemoet komt aan de dringende wens uit de samenleving voor meer zekerheid in arbeid en inkomen. Een agenda die op een breed maatschappelijk draagvlak kan rekenen.

Het nieuwe kabinet zal een aanzienlijk verbeterde economische en financiële situatie aantreffen. De werkgelegenheid neemt weer toe, maar het betreft in hoofdzaak onzekere banen. November jl. stuurden FNV, CNV en VCP een brandbrief aan de voorzitter van de Sociaal- Economische Raad waarin alarm werd geslagen over de race naar beneden in arbeidsvoorwaarden en werkzekerheid, die in Nederland is ingezet (bijlage). Aan de hand van voorbeelden uit uiteenlopende sectoren lieten we zien dat bedrijven steeds vaker concurreren op arbeidsvoorwaarden en werkzekerheid en minder op innovatie en kwaliteit. Meer mensen raken afhankelijk van onzekere banen met weinig perspectief op verandering. Het vangnet voor mensen die werkloos, ziek of gewoon oud worden vertoont steeds grotere gaten. Daarnaast maken mensen zich zorgen over de kwaliteit en toegankelijkheid van publieke diensten.

Datum

29 maart 2017

Ons kenmerk

Pagina('s)

2 van 13

De toenemende onzekerheid is een constatering die breed wordt gedeeld. Uiteenlopende organisaties als het Sociaal en Cultureel Planbureau, de Nederlandsche Bank, de Europese Commissie en meest recent nog de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid hebben gewaarschuwd voor de negatieve gevolgen van onzeker werk en inkomen voor mensen, de economie en de kwaliteit van de samenleving.

Ze laten ook zien dat de toename van onzekere arbeid geen natuurverschijnsel is, maar is uitgelokt door beleid van eerdere kabinetten. Dat betekent dat de ontwikkeling ook kan worden gekeerd. We moeten aan de slag, want het komt niet vanzelf goed.

Het vorige kabinet heeft samen met sociale partners een begin gemaakt met het terugdringen van onzekere arbeid. De FNV gaat ervan uit dat het nieuwe kabinet die lijn zal voortzetten. Uit de voorbeelden in onze brandbrief blijkt hoe vaak doorgeslagen marktwerking en deregulering een rol spelen bij de race naar beneden. **De FNV wil minder marktwerking en een beter gereguleerde markt.** Het mededingingsbeleid en de aanbestedingsregels moeten niet alleen over de laagst mogelijke prijs voor de consument gaan. In haar rol als marktmeester moet de overheid ook sociale en milieudoelstellingen nastreven. Daarbij hoort dat goedwillende ondernemers worden beschermd tegen de concurrentie van kwaadwillende ondernemers die zich niet aan sociale of milieunormen wens te houden. De regels moeten strenger worden en de regels moeten worden gehandhaafd, zodat goedwillenden niet worden gedwongen mee te gaan in de race naar beneden.

De FNV wil dat het gelijke speelveld tussen vaste, flexibele en zelfstandige arbeid wordt hersteld. Wie voor een ander hetzelfde werk doet, moet een gelijk inkomen hebben en een gelijke bescherming genieten. Zo worden werkenden weer meer collega's en minder elkaars concurrenten. Te vaak wordt vooral naar aanpassing van het vaste contract gekeken. Het is natuurlijk niet zo dat verkleining van de zekerheden van het vaste contract gaat bijdragen aan de zekerheid waar mensen behoefte aan hebben. Het opheffen van het algemeen verbindend verklaren van de cao zou de race naar beneden alleen maar versnellen. **Flexibele arbeid moet niet goedkoper maar juist duurder zijn dan vaste arbeid.**

Het sociaal minimum is te laag om behoorlijk van te leven. Vooral kinderen zijn daarvan de dupe. **De FNV wil dan ook dat het minimumloon en daaraan gekoppeld het sociaal minimum en de AOW worden verhoogd.**

De FNV wil dat mensen op een eerlijke manier kunnen stoppen met werken als het niet meer gaat. De pensioenleeftijd stijgt veel te snel. Los daarvan moet het mogelijk zijn dat mensen die zwaar werk doen en daar vaak al vroeg mee zijn begonnen eerder met pensioen gaan dan de afgesproken AOW-leeftijd. **Eerlijk stoppen met werken betekent voor sommige groepen gewoon stoppen met 65.**

Het nieuwe kabinet is in de gelegenheid te investeren in publieke diensten en daar een paar structurele problemen aan te pakken. In het onderwijs moet de toegenomen ongelijkheid in kansen worden gekeerd.

Datum
29 maart 2017
Ons kenmerk

Pagina('s)
3 van 13

Investeren in veiligheid draagt onmiddellijk bij aan het gevoel van zekerheid. En voor de zorg moet voldoende geld worden uitgetrokken met een extra investering in thuiszorg en verpleeghuiszorg. Dan kunnen mensen daadwerkelijk langer thuis blijven en zo nodig waardig in een verpleeghuis wonen. **Voor de hele publieke sector geldt dat zal moeten worden geïnvesteerd in de arbeidsvoorwaarden en werkzekerheid van het personeel.** Alleen dan kan ervoor worden gezorgd dat voldoende mensen blijven kiezen voor werken in de publieke sectoren.

In het sociaal akkoord 2013 zijn afspraken gemaakt over de regie WW. In dat kader worden de komende jaren pilots uitgevoerd. De FNV acht het gewenst dat, mede op basis van de resultaten van de pilots, de regie van de WW in 2020 in handen van sociale partners komt. Tot het sociaal akkoord hoorde ook de afspraak dat het derde WW-jaar in cao's zal worden gerepareerd. De FNV gaat ervan uit dat die afspraak zal worden nagekomen. Als het niet lukt het derde WW-jaar te repareren, dan zal dat de geloofwaardigheid van afspraken in de polder aantasten. **De FNV wil graag dat het kabinet met sociale partners stappen zet naar meer zekerheid.** Meer zekerheid komt tegemoet aan de wens van de bevolking. Meer zekerheid zal ook betekenen dat Nederland gemakkelijker in staat zal zijn de gevolgen van structurele ontwikkelingen als robotisering en globalisering te absorberen. De sociale gevolgen van die ontwikkelingen kunnen dan afdoende worden gedempt en de kansen kunnen optimaal worden gegrepen.

Met vriendelijke groet,

Han Busker
Voorzitter FNV

Bijlage: Brandbrief Race naar beneden - het komt niet vanzelf goed van FNV, CNV, VCP

TOELICHTING

Het nieuwe kabinet zal een aanzienlijk verbeterde economische en financiële situatie aantreffen. Nederland heeft te maken met structurele ontwikkelingen als globalisering en robotisering. Er is een noodzakelijk klimaatbeleid ingezet. Het zijn ontwikkelingen die kansen bieden op economische groei en nieuwe werkgelegenheid. Tegelijk zullen de veranderingen ook sociale gevolgen hebben voor de mensen die nu in de betrokken sectoren werken. Denk aan de effecten van automatisering in zulke uiteenlopende sectoren als de financiële dienstverlening en het havenbedrijf. Denk aan de effecten van de sluiting van kolencentrales in het kader van het klimaatbeleid. De FNV is van mening dat de aanpak van de sociale gevolgen een integraal onderdeel moet zijn van een duurzaam beleid. Duurzaamheid gaat over een duurzame omgang met milieu en met mensen. Er moeten brede transitiefondsen komen, zodat mensen naar gelijkwaardig werk kunnen worden begeleid en zo nodig financieel kunnen worden gecompenseerd. Het is niet zo dat globalisering of de technologische ontwikkelingen vanzelfsprekend tot meer flexibiliteit op de arbeidsmarkt leidt, zoals vaak wordt beweerd. Integendeel, meer zekerheid zal betekenen dat Nederland gemakkelijker in staat zal zijn de gevolgen van structurele ontwikkelingen te absorberen. De sociale gevolgen van die ontwikkelingen kunnen dan afdoende worden gedempt en de kansen kunnen optimaal worden gegrepen.

Naar echte banen

In de brandbrief van november jl. laat de vakbeweging zien dat er sprake is van een race naar beneden en hoe dat komt. Doorgeschoten marktwerking zet werkgevers aan om waar mogelijk te besparen op arbeidskosten en veel minder om te concurreren op kwaliteit en echte innovaties. Waar bedrijven minder zekerheid hebben, durven ze hun medewerkers ook minder zekerheid te bieden. De wetgever heeft in toenemende mate een ongelijk speelveld gecreëerd tussen vaste, flexibele en zelfstandige arbeid. Het nodigt werkgevers bijna uit om een reeks van legale en illegale methoden te ontwikkelen waarmee de arbeidswetgeving en de sociale zekerheid, bedoeld om de positie van werkenden te versterken, wordt omzeild. Omdat het kan, omdat het goedkoper is en omdat zo risico's op werkenden kunnen worden afgewenteld. Het is de reden waarom onzekere arbeid ook voorkomt in sectoren waar de druk van de markt kleiner is en hoge winsten worden geboekt. Bij elkaar is de omvang van flexibele arbeid in Nederland veel groter dan in de landen om ons heen. Veel flexwerkers betekent minder geschoold en minder ingewerkt personeel, zodat maar al te vaak de veiligheid en de kwaliteit in het geding zijn. In sectoren waar werkenden eindeloos tegen elkaar kunnen worden uitgespeeld, is sprake van een neerwaartse druk op de arbeidsvoorwaarden. De kans op een echte baan, eentje waar je een toekomst op kan bouwen, is kleiner geworden in Nederland.

De FNV wil minder marktwerking en een beter gereguleerde markt. De FNV wil dat het gelijke speelveld tussen vaste, flexibele en zelfstandige arbeid wordt hersteld.

De overheid als marktmeester

De FNV stelt voor marktwerking vaarwel te zeggen in sectoren waar de markt meer kwaad dan goed brengt, bijvoorbeeld de zorg, het openbaar vervoer en veiligheid. Waar de markt wel kan werken, moeten de doelstellingen van het mededingingsbeleid verder gaan dan de laagste prijs voor de consument. Op dit moment heeft de Autoriteit Consument & Markt slechts als opdracht de consument te beschermen tegen prijsafspraken. Regulering van de mededinging moet ook de kwaliteit van producten en diensten bevorderen en moet sociale en duurzaamheidsdoelstellingen dienen. Marktwerking mag nooit ten koste gaan van de afgesproken bescherming van de arbeid. Minder en beter gereguleerde marktwerking leidt tot meer zekerheid voor werknemers én werkgevers waardoor we de race naar beneden kunnen keren.

Om dit te realiseren is het nodig dat de overheid een sterkere positie als marktmeester gaat innemen. De vestigingseisen zijn te grootschalig afgeschaft. Wanneer weer eisen aan de kwaliteit van ondernemerschap worden gesteld, worden welwillende werkgevers niet gedwongen mee te doen in de race naar beneden. Een sectorale aanpak tussen sociale partners en de overheid is hierbij noodzakelijk om maatwerk te kunnen leveren voor de verschillende omstandigheden per sector.

Op dit moment loont het voor werkgevers om de rand van wat is toegestaan op te zoeken en daar overheen te gaan. Hogere boetes zullen helpen dit te voorkomen. De overheid moet alles in het werk stellen om de pakkans van foute werkgevers te vergroten door nauwere samenwerking tussen controlerende diensten. Bovenal dient de capaciteit van de verschillende inspecties flink te worden vergroot om te zorgen dat de normen die we met elkaar afspreken ook daadwerkelijk worden nageleefd.

De manier waarop op dit moment invulling wordt gegeven aan openbare aanbestedingen en contractwisselingen creëert onnodige onzekerheid voor werkgevers en werknemers. Ook bij aanbestedingen moet meer ruimte komen voor kwaliteit en sociale doelstellingen. Waar structureel werk wordt aanbesteed, pleiten we voor het verplicht overnemen van personeel. In haar rol als opdrachtgever dient de overheid ervoor te zorgen dat er langjarige contracten komen zodat werkgevers meer zekerheid hebben. Het nakomen van cao-afspraken moet vanzelfsprekend zijn.

Naar een gelijk speelveld

Om mensen meer zekerheid te kunnen bieden is het essentieel dat het gelijke speelveld tussen vaste, flexibele en zelfstandige arbeid wordt hersteld. Flexibele en zelfstandige arbeid hebben zeker een logische plaats op de arbeidsmarkt, maar het vaste contract moet uitgangspunt zijn. Wie voor een ander hetzelfde werk doet, moet een gelijk inkomen hebben en een gelijke bescherming genieten. Zo worden werkenden weer collega's en niet elkaars concurrenten. Te vaak wordt vooral naar aanpassing van het vaste contract gekeken. Beperking van de zekerheden van het vaste contract gaat niet bijdragen aan de zekerheid waar mensen behoefte aan hebben.

Uit internationale vergelijkingen blijkt dat er geen verband bestaat tussen de omvang van flexibele arbeid enerzijds en de ontslagbescherming of de regeling van ziekengeld anderzijds¹. Het opheffen van het algemeen verbindend verklaren van de cao zou de race naar beneden alleen maar versnellen.

Werkgevers moeten voor flexibele arbeid kiezen als dit vanuit de bedrijfsvoering noodzakelijk is en niet omdat het goedkoper is. Het is daarbij logisch dat flexibele arbeid duurder moet zijn dan vast werk. De werkgever koopt immers flexibiliteit van de werknemers. Om te bevorderen dat werkenden doorstromen van tijdelijke contracten naar vaste contracten dienen tijdelijke contracten duurder te worden gemaakt, zodat werkgevers een prikkel hebben om werknemers in vaste dienst te nemen. Dat kan door de transitievergoeding vanaf de eerste dag op te bouwen en daarnaast te stoppen met de inkorting van de termijn voor de WGA-premiebetaling.

Veel werkgevers kiezen er voor om flexibele arbeid in te huren via uitzendbureaus of payrollbedrijven. Daar zien we verdienmodellen die vooral zijn bedoeld om de kosten te beperken en risico's te verlagen. De rekening wordt dan eenzijdig bij de werknemer gelegd. De FNV wil dat payrollconstructies worden verboden, premieshoppen wordt gestopt en maximaal drie partijen betrokken mogen zijn bij een arbeidsrelatie. Vergoedingen voor reis en verblijf dienen bovenop het brutoloon te worden betaald. Verhuur van woonruimte en uitzenden moeten niet door elkaar lopen. Het AVV-instrument moet worden versterkt om contracting tegen te gaan.

Europa

Europa moet meer zijn dan vrij verkeer van mensen, goederen en diensten. Het wordt hoog tijd dat sociale doelstellingen en de belangen van werkenden een grotere rol gaan spelen in het Europese beleid. De Europese Commissie is nu ook bereid meer in te zetten op een 'sociaal Europa'. De FNV verwacht dat een nieuw kabinet de meer sociale koers zal ondersteunen. Op het terrein van de grensoverschrijdende arbeid binnen Europa moeten stappen worden gezet om een gelijk speelveld te creëren. De FNV heeft de laatste jaren gewezen op verdienmodellen bij grensoverschrijdende detachering waarbij misbruik wordt gemaakt van de A1 verklaring, postbusfirma's, schijnzelfstandigen, enz. De FNV heeft een aantal voorstellen gedaan die de grensoverschrijdende handhaving kan verbeteren en de arbeidsmigratie in goede banen kan leiden. Deze voorstellen liggen onder andere op het terrein van de Detacheringsrichtlijn, de Coördinatieverordening Sociale Verzekeringen en de implementatie van de Handhavingsrichtlijn, maar ook op nationaal niveau. De FNV verwacht van het nieuwe kabinet dat het zich zowel binnen Europa als in Nederland hard maakt voor de goede banen missie.

Zelfstandige arbeid

Zelfstandige arbeid heeft een vanzelfsprekende plaats op de arbeidsmarkt. Zelfstandigen verkopen hun producten of diensten aan particulieren. Zelfstandigen werken voor bedrijven die behoefte hebben aan specifieke vakkennis.

---

¹ Paul de Beer en Evert Verhulp, Dertig vragen en antwoorden over flexibel werk (Amsterdam 2017), 64-71.

Helaas heeft de wetgever ook een ongelijk speelveld gecreëerd tussen werknemers en zelfstandigen en tussen zelfstandigen en kleine ondernemers. Een deel van de zelfstandigen werkt in feite als werknemer. Een deel van de zelfstandigen heeft een dusdanig slechte onderhandelingspositie ten opzichte van de opdrachtgever dat van zelfstandigheid, laat staan ondernemerschap, geen sprake is. Het gevolg is dat te veel zelfstandigen tegen lage tarieven werken en onvoldoende sociale bescherming genieten. Het gevolg is ook dat in bepaalde sectoren werknemers en zelfstandigen tegen elkaar worden uitgespeeld. Werkgevers/opdrachtgevers kiezen daar voor zelfstandige arbeid omdat dat goedkoper is en risico's kunnen worden afgewenteld.

De FNV wil gezond ondernemerschap bevorderen en zwak ondernemerschap en schijnzelfstandigheid terugdringen. Het mededingingsrecht moet worden aangepast, zodat zelfstandigen die een zwakke positie ten opzichte van de opdrachtgever innemen, collectief kunnen onderhandelen. De Wet DBA heeft de VAR afgeschaft en dat moet zo blijven. De FNV wil dat alle werkenden zijn verzekerd tegen de gevolgen van langdurige ziekte en arbeidsongeschiktheid. De FNV is van mening dat alle werkenden een aanvullend pensioen moeten opbouwen. En de FNV wil dat werkenden fiscaal gelijk worden behandeld. Om te beginnen moet een werknemerskorting worden ingevoerd.

Afschaffen regeling dienstverlening aan huis

Nederland voldoet nog niet aan ILO-verdrag 189, waarin staat dat ook huishoudelijk werkers recht hebben op volwaardig werk en sociale zekerheid. Sterker nog door de Regeling dienstverlening aan huis wordt geregeld dat sommige groepen hiervan uitgezonderd zijn. Ze hebben minimale ontslagbescherming en geen recht op WW of doorbetaling bij langdurige ziekte. De FNV is van mening dat ook deze groepen werkenden recht hebben op een echte baan en roept de regering op om de regeling dienstverlening aan huis af te schaffen en werk te maken van echte banen in het huishoudelijk werk

Naar meer inkomenszekerheid

Verhoging sociaal minimum

De SER laat in het advies Opgroeien zonder armoede zien dat 6 op de 10 kinderen die opgroeit in armoede uit een bijstandsgezin komt. Het vorige kabinet heeft het sociaal minimum iets verhoogd, maar die verhoging stond in geen verhouding tot de stijging van de vaste lasten. Al jarenlang blijft de hoogte van het sociaal minimum achter bij de kosten die mensen moeten maken voor onder andere wonen en zorg, waardoor zij en hun eventuele kinderen in de knel komen. Zo heeft het Nibud berekend dat een bijstandsgezin met twee kinderen 217 euro per maand tekort komt. Zelfs wanneer gebruik is gemaakt van alle beschikbare inkomensvoorzieningen, toeslagen en gemeentelijke voorzieningen. De hoogte van het sociaal minimum wordt door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vastgesteld. Het uitgangspunt is dat van dat bedrag mensen de minimale kosten moeten kunnen betalen. Het Nibud-onderzoek én de ervaringen van mensen die op dit minimum leven, tonen aan dat dit bedrag fors tekort schiet.

De FNV verzoekt de nieuwe regering dan ook het sociaal minimum te verhogen en bij deze herijking te onderzoeken hoe de vaststelling van het sociaal minimum voortaan anders kan gebeuren zodat het daadwerkelijk aansluit bij de noodzakelijke kosten van levensonderhoud.

Jeugdloon

Het huidige kabinet heeft een goede stap gezet door de leeftijd waarop het minimumloon moet worden verdiend, te verlagen naar 21 jaar. Bij gelijk werk hoort een gelijke beloning. De FNV verwacht dan ook dat deze stap een vervolg krijgt door de leeftijd te verlagen naar 18 jaar.

Betaald ouderschapsverlof

De FNV is van mening dat het recht op ouderschapsverlof dat we nu kennen moet worden omgezet in een recht op betaald ouderschapsverlof voor beide ouders van 26 weken. Hierdoor zal het mogelijk worden dat ouders op alle inkomensniveaus zich ouderschapsverlof kunnen veroorloven. Betaald ouderschapsverlof kan er ook toe bijdragen dat het verlof in één stuk in het eerste levensjaar wordt opgenomen. Het beroep op kinderopvang neemt dan af en het verlof wordt minder ingezet als tijdelijk deeltijdverlof. Ook moet binnen dit systeem gekeken worden naar incentives die bevorderen dat meer jonge vaders ouderschapsverlof opnemen. Dit kan bijdragen aan een meer structurele herverdeling van zorgtaken tussen vaders en moeders en daarmee aan het verminderen van de ongelijke arbeids- en inkomensverdeling tussen mannen en vrouwen.

Arbo en gezond werken

Ieder jaar vinden 250.000 ernstige ongevallen plaats op het werk, lopen 30.000 werkenden een beroepsziekte op en overlijden 3000 mensen vroegtijdig als gevolg van chronische blootstelling aan gevaarlijk en ongezond werk. Het wordt tijd voor de oprichting van een claimbeoordelingsinstituut, zodat mensen met een beroepsziekte en veelal inkomensschade, sneller kunnen worden gecompenseerd. Daarbij hoort een verplichte aansprakelijkheidsverzekering voor ondernemingen. Beroepsziekten zouden ook door de werkgever zelf moeten worden gemeld bij de Inspectie SZW. Dan kan de Inspectie SZW direct handhaven in die bedrijven waar beroepsziekten ontstaan. De jarenlange focus op 'bewustwording en goede praktijken' blijkt onvoldoende te werken. Grote ziekmakers in het werk worden niet voldoende effectief aangepakt. De stroom berichten rondom gevaarlijke stoffen als Chroom 6, asbest en stoffen die gevaarlijk zijn voor de ongeboren vrucht, is geen kwestie van incidenten. De psychosociale arbeidsbelasting is in Nederland veel te hoog en zorgt voor een enorme kostenpost. Zowel op nationaal als op Europees niveau is een strenge, duidelijke wetgeving en meer handhaving op het terrein van arbeidsomstandigheden dringend gewenst. Er is ook een direct verband met de race naar beneden. Veel flexwerkers betekent ook minder geschoold en minder ingewerkt personeel en gaat ten koste van de veiligheid. Zeker werk is veilig werk. De onafhankelijke positie van de bedrijfsarts moet worden versterkt door de bedrijfsgeneeskundige zorg onder te brengen in de Zorgverzekeringswet en los te koppelen van de arbocontracten.

AOW en pensioenstelsel

De drieste verhoging van de AOW-leeftijd heeft grote gevolgen voor mensen met relatief lage inkomens en een lagere levensverwachting. Mensen die maar al te vaak op jeugdige leeftijd beginnen met werken. De verhoging van de AOW-leeftijd heeft in het algemeen grote gevolgen voor mensen die zwaar werk doen en bijvoorbeeld in ploegendienst werken. Het wordt tijd voor eerlijk stoppen met werken. Eerlijk stoppen met werken betekent voor sommige groepen gewoon stoppen met 65.

De aangekondigde verhoging naar 67 jaar en 3 maanden in 2022 moet daarom worden teruggedraaid. Met de huidige koppeling tussen AOW-leeftijd en levensverwachting gaat de pensioenleeftijd onverantwoord snel omhoog. Het is ook niet logisch dat een verhoging van de levensverwachting volledig wordt vertaald in een hogere pensioenleeftijd. Veel beter is een vaste verhouding tussen opbouwperiode en uitkeringsperiode. Een jaar langere levensverwachting kan dan worden ondervangen door ophoging van de richtleeftijd met 6 maanden en 6 maanden langer AOW. De gefixeerde AOW-leeftijd moet plaats maken voor een daadwerkelijk flexibele AOW die het ook voor mensen met een laag inkomen mogelijk maakt tijdig te stoppen met werken. De AOW moet worden gekoppeld aan de verdiende lonen en niet aan de contractlonen, zodat de AOW een betere financiële basis biedt voor flexibele pensionering.

De huidige pensioencontracten zijn te rentegevoelig gebleken. De FNV wil dat het kabinet een nieuw minder rentegevoelig pensioencontract mogelijk maakt met behoud van de sterke eigenschappen van het Nederlandse systeem van aanvullende pensioenen. Het pensioen is een arbeidsvoorwaarde; het pensioen is gebaseerd op een sociaal contract en risicodeling tussen generaties; brede participatie via verplicht gestelde (bedrijfstak) pensioenfondsen; en solidariteit tussen groepen.

WW

In het sociaal akkoord 2013 zijn afspraken gemaakt over de regie WW. In dat kader worden de komende jaren pilots uitgevoerd. De FNV acht het gewenst dat, mede op basis van de resultaten van de pilots, de regie van de WW in 2020 in handen van sociale partners komt. Tot het sociaal akkoord hoorde ook de afspraak dat het derde WW-jaar in cao's zal worden gerepareerd. De FNV gaat ervan uit dat die afspraak zal worden nagekomen.

Ook de WW kan bijdragen aan de terugdringen van onzeker werk. Aangezien het beslag op de WW voor flexibele werknemers groter is dan voor vaste werknemers, ziet de FNV hier prikkelmogelijkheden voor werkgevers. De FNV wil dat uitzendarbeid onder het WW-regime van de uitzendbranche valt. Verder kan de WW-premie in een branche afhankelijk worden gemaakt van het aandeel vaste - en flexibele contracten in het personeelsbestand. Dit betekent uitbreiding van de premiegroepensystematiek van de huidige vijf naar alle sectoren.

Loondoorbetaling bij ziekte

Sinds de privatisering van de Ziektewet en het eerste WAO-jaar zijn het ziekteverzuim en de instroom in de WIA drastisch afgenomen. Dit is mede te danken aan de invoering van de Wet Poortwachter die partijen verplicht zich in te spannen voor de re-integratie van de zieke werknemer. De kosten voor de eerste twee ziektejaren zijn historisch laag. Veranderingen moeten de positieve resultaten vasthouden en waar mogelijk nog verbeteren. De kans op een vast contract moet daadwerkelijk worden vergroot. De FNV acht gedeeltelijke collectivisering van de loondoorbetalingsplicht in een solidaire regeling zonder opt out mogelijk. We gaan ervan uit dat de inkomenspositie van zieke werkenden daarbij niet wordt aangetast, de bijzondere ontslagbescherming bij ziekte blijft bestaan en dat de preventie- en re-integratieverplichtingen van de werkgevers in stand blijven.

Een betere verzekering bij arbeidsongeschiktheid

Er is dringend behoefte aan een betere verzekering tegen de gevolgen van arbeidsongeschiktheid. Wie om wat voor reden dan ook fysiek of psychisch niet meer kan werken, moet recht hebben op fatsoenlijke compensatie. De huidige wet WIA voldoet daar niet aan. Dit kritische oordeel wordt gedeeld door de ILO, de arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties. De FNV wil dat de huidige toetredingsdrempel van 35 procent wordt verlaagd naar 15 procent. Verder wil de FNV het verzekeringskarakter van de WIA herstellen. De koppeling aan het eerder verdiende loon moet voor de hele duur van de arbeidsongeschiktheid gelden. Bij de beoordeling van arbeidsongeschiktheid moet op een reële manier worden gekeken wat de echte kansen op werkhervatting zijn.

Participatiewet en beschut werk

De SER concludeerde vorig jaar in het advies Sociale infrastructuur kwetsbare groepen binnen de Participatiewet dat het beschut werk nauwelijks van de grond komt en dat de afbouw van de sociale werkbedrijven sneller gaat dan de opbouw van alternatieven. Voor mensen met een lage loonwaarde, die nauwelijks toegang hebben tot regulier werk, moet regionaal een faciliteit zijn waar men op kan terugvallen en die werk verschaft met een arbeidscontract en loon. Sommige arbeidsmarktregio's hebben deze faciliteit toegewezen aan het SW-bedrijf. Andere regio's hebben geen voorziening waar deze mensen kunnen werken. We pleiten ervoor dat elke arbeidsmarktregio een faciliteit creëert waar mensen eventueel blijvend kunnen werken als regulier werk niet haalbaar is. Deze regionale faciliteit is bij voorkeur een sociale werkvoorziening of een gemoderniseerde faciliteit die gebruik maakt van de SW-infrastructuur. Beschutte arbeid wordt hierin ondergebracht.

Er is opnieuw een roep om '1-regeling voor de onderkant' bij gemeenten te realiseren. Naar de mening van de FNV is die er al, maar zijn de verschillen tussen gemeenten te groot. De FNV ziet een echte vereenvoudiging in het opschalen van de uitvoering naar het niveau van de arbeidsmarktregio en van de voorzieningen naar landelijk niveau. Gemeenten hebben de handen vol aan de huidige doelgroep. Het is niet aan de orde het naar werk begeleiden van mensen met een Wajonguitkering, of andere uitkeringsgerechtigden onder te brengen bij gemeenten.

De FNV pleit er ook voor de doelgroep van de banenafpraak niet op te rekken naar andere groepen uitkeringsgerechtigden. Het effect van oprekken zal immers zijn dat de oorspronkelijke doelgroep verdrongen zal worden.

Fiscaliteit

De loon- en inkomstenbelasting is te complex en onevenwichtig geworden en dient dringend te worden herzien. Het toptarief moet omhoog, zodat een eerlijker lastenverdeling ontstaat. Er gaat een hoge marginale druk uit van de combinatie van toeslagen en de inkomstenbelasting. De zorgtoeslag kan beter worden vervangen door directe inkomensafhankelijke financiering. De kinderopvangtoeslag wordt overbodig als kinderopvang een basisvoorziening wordt, zoals de FNV wenst. Ook box 2 en box 3 zullen bij de belastingherziening moeten worden betrokken. Zo is voor box 2 een progressief tarief wenselijk, om onnodig belastinguitstel te voorkomen. In box 3 mag er geheven worden naar het werkelijk rendement. De internationale belastingconcurrentie zal een halt moeten worden toegeeroepen door meer Europese fiscale samenwerking. Zo is een verdere reductie van het belastingtarief in de vennootschapsbelasting ongewenst en is het aan te bevelen om de belastinggrondslag voor bedrijven te verbreden. Hiermee wordt bereikt dat de lastendruk op kapitaal omhoog gaat en de druk op arbeid omlaag kan. Dit is gunstig voor de werkgelegenheid en positief voor de koopkrachtontwikkeling van de burgers in Nederland. Het zal dan ook gemakkelijker worden om een belastingherziening door te voeren zonder negatieve koopkrachteffecten.

Investeren in de samenleving

Mensen ontlenen zekerheid ook aan de kwaliteit, toegankelijkheid en betaalbaarheid van publieke diensten. Als het nodig is, moeten de zorg en de politie er zijn. Mensen moeten ervan uit kunnen gaan dat hun kinderen optimale kansen in het onderwijs krijgen. De verhuurdersheffing moet worden afgeschaft en omgezet in een investeringsverplichting voor woningbouwcorporaties.

Zorg en welzijn

De FNV kan de lijn om zorg en welzijn waar mogelijk lokaal te organiseren volgen. Door samenwerking in de regio kunnen preventie, curatie, langdurige zorg en het lokale sociaal domein optimaal bijdragen aan de kwaliteit van leven. De FNV constateert ook dat de politiek tegenstrijdige signalen afgeeft. De sturingsfilosofie van de Zorgverzekeringswet met landelijk werkende verzekeraars die allemaal eigen afspraken willen maken in de regio, is strijdig met samenwerking. De FNV wil een publiekrechtelijk stelsel waarbij mensen van rechtswege zijn verzekerd, geen hoge reserves noodzakelijk zijn en samenwerking vanzelfsprekend is. De vergaande gemeentelijke beleidsvrijheid in de Wmo moet worden ingedamd.

De FNV wil dat een nieuw kabinet voldoende geld uittrekt om de noodzakelijke stijging van de zorguitgaven op te vangen. Als mensen langer thuis blijven wonen, moet extra worden geïnvesteerd in de thuiszorg.

Ook de verbetering van de kwaliteit van zorg in verpleeghuizen maakt een extra investering noodzakelijk. Er moet een stevige bezettingsnorm komen van ten minste twee gekwalificeerde professionals per acht bewoners. De arbeidsvoorwaarden moeten sterk worden verbeterd opdat voldoende mensen voor werken in de zorg kiezen. Voor de verpleeghuiscareer is een investering van 2 miljard structureel vereist.

De betaalbaarheid en toegankelijkheid van de zorg voor de mensen is gediend met een lager nominaal premiedeel in de Zorgverzekeringswet en afschaffen van het eigen risico.

Onderwijs

Onderwijs moet toegankelijk en betaalbaar zijn voor iedereen. Helaas blijkt uit verschillende onderzoeken dat het opleidingsniveau en de afkomst van de ouders meer dan voorheen bepalend zijn voor de kansen die kinderen krijgen. Het terugdringen van de kansongelijkheid begint met een integrale basisvoorziening voor alle kinderen vanaf twee jaar. Die basisvoorziening is ook van belang voor de kansengelijkheid tussen mannen en vrouwen. De FNV wil meer ruimte en tijd voor individuele begeleiding, langere brugperiodes en meer mogelijkheden tot stapelen. We pleiten voor de terugkeer van de basisbeurs. Een goed onderwijs vraagt om voldoende bevoegde docenten. Dit betekent investeren in de aantrekkelijkheid van het beroep: meer salaris en minder werkdruk.

Onderwijs houdt niet op na de initiële fase. Scholing is een van de instrumenten om de weerbaarheid van werkenden bij veranderingen te versterken. Nederland bungelt onderaan als het gaat om de publieke financiering van een leven lang leren. In het advies Postinitieel leren met en voor iedereen wil de SER daarom op weg naar het recht op scholing en ontwikkeling voor alle werknemers door middel van een nationale scholing- en ontwikkelingsrekening. De SER wil extra ruimte en middelen voor het publiek bekostigd onderwijs voor post-initieel onderwijs.

Veiligheid

Zowel het leger als de politie kampen met structurele tekorten aan personeel en materieel en fors achterstallig onderhoud. De medewerkers proberen met de moed der wanhoop een minimum aan kwaliteit te blijven leveren, maar worden daarbij nog eens flink gehinderd door de gevolgen van slecht doordachte, trage en onduidelijk verlopende reorganisaties.

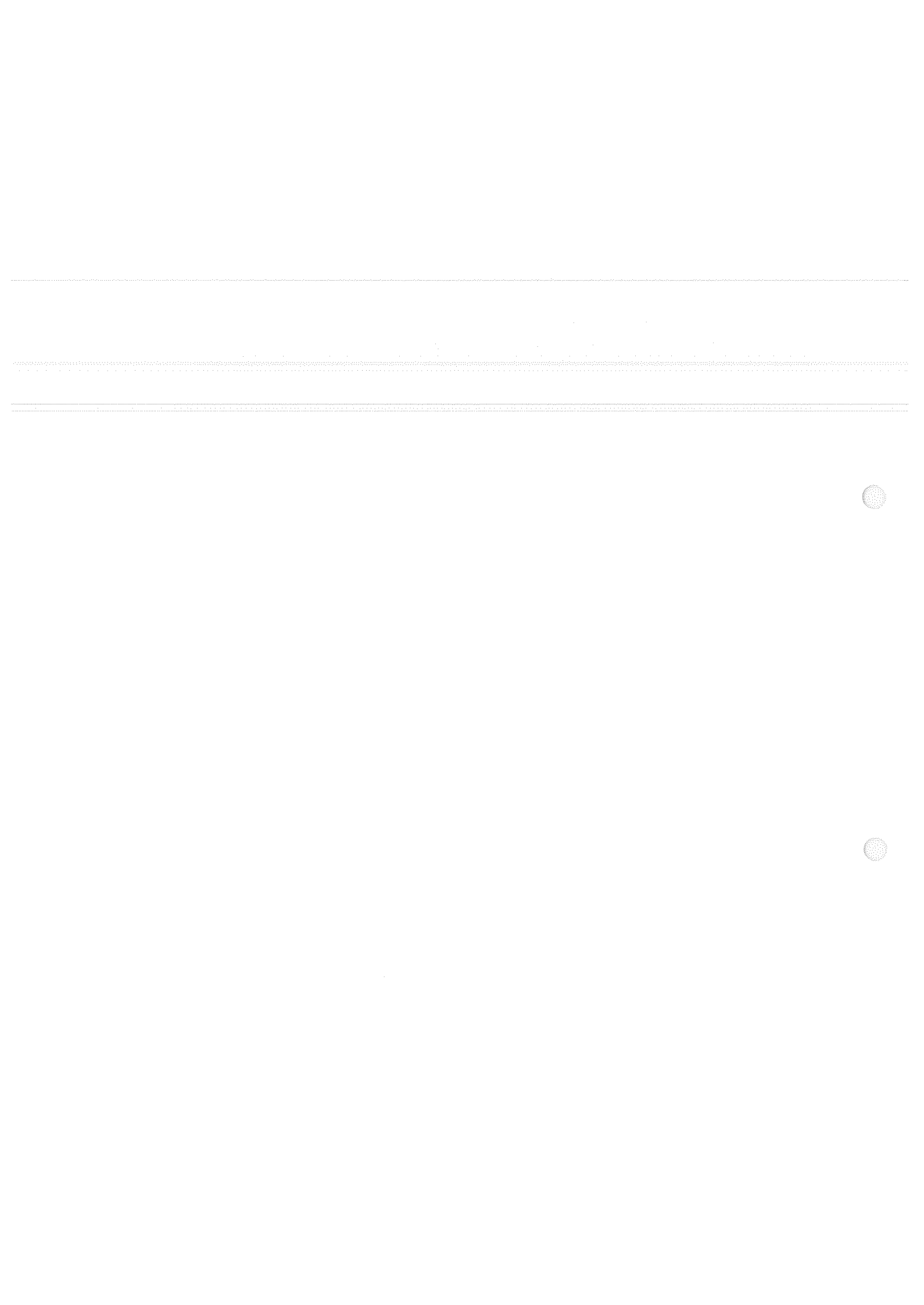
Een nieuw kabinet moet het tij keren door defensie en de politie overtuigend uit de rode cijfers te halen en serieus te investeren in hun medewerkers, het beschikbare materieel en noodzakelijke innovaties. De Nederlandse Politiebond heeft vijf punten benoemd die het vertrouwen van de burger in de politie en van de politie in de politiek kunnen herstellen: een verantwoord personeelsbeleid, voldoende contact met de burgers, voldoende training/opleiding, optimale bewapening/uitrusting en eersteklas ICT-voorzieningen. De bonden voor militair personeel publiceerden in februari jongstleden een onderzoek onder de medewerkers van defensie waaruit bleek hoe groot de problemen zijn en wat er nodig is om de situatie te verbeteren.

Datum
29 maart 2017
Ons kenmerk

Pagina('s)
13 van 13

Media

De mediasector is van groot belang voor het functioneren van de samenleving. De overheid moet in beleid en wetgeving ruim baan geven aan pluriformiteit en diversiteit in de media en de onafhankelijkheid van mediamakers bevorderen. Dat betekent dat FNV van het nieuwe kabinet verwacht dat zij inzet op het bestrijden van mediaconcentratie en het ondersteunen van een onafhankelijke en pluriforme pers. De publieke omroep moet financieel en bedrijfsorganisatorisch in staat worden gesteld om alle burgers van ons land in voldoende mate via alle (digitale) platforms te bedienen. Daarvoor zijn van het volgende kabinet gerichte investeringen nodig en zeker geen verdere bezuinigingen. Bezuinigingen die maar al te vaak hebben geleid tot aantasting van arbeidsvoorwaarden en grote onzekerheid voor werkenden. De middelen voor deze investeringen kunnen onder meer gevonden worden door internationale mediaconcerns die (deels) Nederlandse mediabedrijven bezitten en/of gebruik maken van de hoogwaardige digitale infrastructuur, daaraan een substantiële financiële bijdrage te laten leveren. Waar de revenuen nu vooral uit ons land verdwijnen, investeren deze bedrijven daarmee ook een deel van hun winst in de Nederlandse mediasector, waar ze dan ook weer de vruchten van kunnen plukken.

Datum
18 november 2016
Ons kenmerk
20161118/MP/cl

Brandbrief Race naar beneden - het komt niet vanzelf goed

Geachte mevrouw Hamer,

We zien dat er een race naar beneden is ingezet in de Nederlandse samenleving. Werk moet steeds goedkoper en sneller. Er wordt niet meer geconcurrereerd op het beste product of de mooiste innovatie, maar vooral op prijs. Waarbij het speelveld waarop ook ondernemers moeten opereren diffuus en onzeker is. Dit zorgt voor grote druk op de lonen en arbeidsvoorwaarden met negatieve gevolgen voor de kwaliteit van werk en perspectief van steeds meer mensen. Via deze brandbrief slaan we alarm op basis van ervaringen van onze leden in een groot aantal sectoren; van de post tot de journalistiek, van de zorg tot de bouw. We laten zien hoe deze sectoren in een race naar beneden zijn beland. En we roepen werkgevers, overheid en andere betrokkenen op om samen met ons deze trend te keren, want het komt niet vanzelf goed!

Nederlanders behoren tot de top tien van de gelukkigste mensen in Europa. Tegelijkertijd zien we ook dat er een grote onderstroom van onvrede is. Mensen zijn bang dat hun kinderen het minder goed krijgen dan dat zij het hebben. Voelen zich niet gehoord of geloven niet meer dat het ooit nog beter zal gaan. Of zijn redelijk tevreden over hun eigen situatie, maar erg onzeker over wat de toekomst ze zal brengen.

Die onzekerheid is goed te begrijpen. Want de bedreigingen zijn talrijk en realistisch. Steeds grotere groepen zijn afhankelijk van onzekere banen om rond te kunnen komen. Banen die geen zekerheid bieden voor de toekomst. En voor de groep die nog een vaste baan heeft, lijkt de enige zekerheid die er nog is dat als ze die baan verliezen, ze onzekere banen tot hun pensioen aan elkaar mogen knopen. Tegelijkertijd ervaren veel mensen negatieve gevolgen van globalisering en digitalisering. Werk verdwijnt over de grens of wordt overgenomen door machines, terwijl de belofte van groei en nieuwe werkgelegenheid vaak aan de mensen die getroffen worden voorbij gaat. Steeds meer werkenden, niet werkenden en ondernemers ervaren dat ze in een race naar beneden zitten en zien geen perspectief hoe ze daar uit kunnen komen.

Die race naar beneden openbaart zich onder andere in een volstrekt doorgeslagen flexibilisering op de arbeidsmarkt. De Nederlandse vakbeweging heeft de doorgeslagen flexibilisering geagendeerd. Meer dan 1 op de 3 werknemers heeft een flexibel contract. Het woord flexibel klinkt positief. Flexibel betekent echter minimaal twee keer onzekerheid: onzekerheid over het inkomen en onzekerheid over hoe lang je nog werk hebt. Daarnaast heeft een deel van deze groep ook nog eens last van onzekerheid over de werktijden omdat zij per uur betaald worden.

De race naar beneden leidt ertoe dat werknemers elkaars concurrenten worden. Flexkrachten en zzp'ers tegenover vaste krachten en buitenlandse werknemers tegenover Nederlandse werknemers. De flexibilisering leidt ook tot een hogere werkdruk bij de vaste krachten en minder binding van de flexkrachten met het product of de dienst. De kwaliteit van diensten en producten staat dan ook in vele sectoren onder druk.

En steeds vaker dwingt deze race naar beneden ook de werkgevers die het beste met hun mensen voor hebben om te kiezen voor onzeker werk en zelfs ontwijkingsconstructies om maar te zorgen dat hun onderneming overleeft. Want door gaten in het speelveld worden ze gedwongen om via deze wegen te concurreren.

Uit de ervaringen van onze leden blijkt duidelijk waar die onzekerheid door veroorzaakt wordt: een doorgeslagen vrije markt die steeds vaker voor onnodige onzekerheid zorgt bij ondernemers en er toe leidt dat werkenden tegen elkaar uitgespeeld worden. Deregulering, globalisering en de toenemende marktmacht van grote bedrijven leiden tot veel hardere concurrentie waarbij werkenden én ondernemers de rekening betalen. Er is geen sprake meer van een gelijk speelveld met eerlijke regels. Door de onzekerheid is er onvoldoende ruimte voor ondernemers om ondernemingen zorgvuldig op te bouwen, wordt er minder geïnvesteerd - bijvoorbeeld in de scholing en ontwikkeling van werknemers - en krijgen werknemers minder zekerheid. Meer stabiliteit en zekerheid is noodzakelijk, want meer stabiliteit en zekerheid voor ondernemers betekent meer zekerheid voor werkenden.

We moeten aan de slag, want het komt niet vanzelf goed. Als we niks doen zullen steeds meer mensen perspectief verliezen en zal de kwaliteit van onze samenleving verder afnemen. Terwijl er genoeg mogelijkheden zijn om gezamenlijk aan de slag te gaan en werkenden én ondernemers meer perspectief te bieden. Wij roepen werkgevers op de problemen niet bij werknemers neer te leggen met verslechtingen van rechten en arbeidsvoorwaarden. Wij roepen werkgevers op de race naar beneden nu te stoppen en te kiezen voor een agenda van investeren, kwaliteit en een waardevolle samenleving zoals we die met elkaar in de afgelopen decennia tot stand gebracht hebben.

De gevolgen hebben we duidelijk in beeld, het formuleren van oplossingen zal veel lastiger zijn en daar hebben we elkaar voor nodig. Daarom roepen wij werkgevers, overheid en andere betrokkenen op om samen met ons aan de slag te gaan om tot voorstellen te komen hoe deze trend te keren. Hoe zorgen we weer voor een gelijk speelveld op de doorgeslagen vrije markt? Zodat werkenden én ondernemers niet door moordende concurrentie tegen elkaar worden uitgespeeld, maar samen kunnen bouwen aan nieuwe perspectieven voor Nederland. Gesprekken over nieuwe plannen voor de arbeidsmarkt hebben pas zin als we gezamenlijk die slag dieper maken en analyseren hoe we weer tot een gelijk speelveld komen, waar concurrentie op arbeid niet de norm is. Wij bepleiten dan ook niet tot deeloplossingen te komen per onderwerp, maar integraal te bekijken hoe we de gaten in het ongelijke speelveld kunnen dichten.

Dat gesprek moet hier in de SER gevoerd worden, maar ook met en door onze leden en de achterban van werkgeversorganisaties uit de verschillende sectoren. Want alleen dan zullen we oplossingen vinden voor de ervaringen die we in deze brandbrief schetsen. De komende tijd gaan wij in elk geval met onze leden aan de slag en de uitkomsten daarvan zullen we met u delen in de Raad, maar vooral ook daarbuiten.

Wij hopen dat u onze oproep serieus zult oppakken en met ons wilt werken aan nieuwe perspectieven voor onze samenleving.

Ervaringen

In de **luchtvaart** zijn prijsvechters actief die hun kosten drukken via schijnconstructies. Een bedrijf als Ryanair zet zijn, in Nederland gestationeerde, werknemers op de Ierse payroll en behaalt daarmee een enorm kostenvoordeel. Terwijl het verdienmodel van het bedrijf in hoge mate geschoeid lijkt te zijn op een leest met als kenmerken: zelf betalen voor opleidingen, schijnzelfstandigheid, pay to fly, niet doorbetalen bij ziekte, onbeperkte beschikbaarheidsstelling zonder minimale garantie op te werken uren, enzovoort, enzovoort. Bij sommige maatschappijen van buiten Europa wreekt het zich dat er in de huidige luchtvaartverdragen geen voorwaarden staan over naleving van fundamentele arbeidsrechten. Maatschappijen als KLM ondervinden concurrentie van nieuwe maatschappijen uit het Midden-Oosten, die een heel andere maatstaf voor personeelsbeleid en mensenrechten hanteren. De internationale concurrentie op prijs leidt tot reorganisaties, met alle gevolgen van dien voor de werkdruk. Bovendien zijn er sterke aanwijzingen dat er sprake is van, naar Europese richtlijnen, ongeoorloofde staatssteun aan de maatschappijen uit de Golf-regio.

In het **afhandelen van vracht en passagiers in de luchtvaart** is er sprake van ver doorgeschoten marktwerking. In de regel worden contracten om de paar jaar vernieuwd. Bij die contractbesprekingen sturen opdrachtgevers inmiddels mee in de spreadsheets die de kosten per ton of passagier bepalen. Bedrijven die 'zwarte cijfers' schrijven bestaan inmiddels nauwelijks meer. Dit leidt tot een enorme druk op de kosten voor arbeid en door de onzekere markt tot een enorme toename van tijdelijke arbeidscontracten of andere vormen van onzeker werk. Op tal van plaatsen is de flexibele schil de afgelopen jaren gegroeid tot boven de 50% en in een enkel geval zelfs tot 80%.

In de **bouwsector** is de concurrentie sterk prijs gedreven. De grotere bouwprojecten van de overheid, voornaamste aanjager van de sector, moeten Europees aanbesteed worden. Zo'n aanbesteding is een kostbaar en ingewikkeld proces dat een enorme druk op de prijzen heeft gecreëerd. Maar ook bij EMVI aanbesteding is goed mogelijk dat de aanbieder met de laagste prijs de opdracht krijgt. Deze ontwikkeling heeft mede tot gevolg gehad dat grote bouwondernemingen regiebedrijven zijn geworden. Daarmee zijn de vaste personeelskosten geminimaliseerd om te kunnen voldoen aan de financiële vereisten die inschrijving op grote bouwprojecten vergt. Op regie zijn winstmarges te halen en risico's te spreiden. Voor de uitvoering van bouwwerkzaamheden worden meerdere onderaannemers ingeschakeld, die op hun beurt gebruik maken van (schijn)constructies om de prijs van arbeid te drukken.

In de **waterbouw en de (wind)offshore** is een vergelijkbare ontwikkeling zichtbaar. Hierbij speelt ook dat buitenlandse concurrenten lagere prijzen aanbieden op basis van een business model dat zwaar leunt op onzeker werk en dus lagere loonkosten. Dit leidt er toe dat baggeraars en zeevarenden in vaste dienst worden ingeruild voor, via internationale payrollconstructies, ingehuurde krachten uit lage lonen landen die alleen betaald krijgen als zij daadwerkelijk varen en dus niet bij ziekte of als er even geen werk is.

Het **openbaar vervoer** in Nederland is geprivatiseerd om kosten te verlagen. De realiteit is dat nu busvervoer wordt aanbesteed voor de laagste prijs. De dienstregeling is bepaald, het te gebruiken materieel is bepaald, het aantal dienstregeling uren (DRU's) is bepaald. Gevolg: er wordt gesneden in personeelskosten, alle lucht wordt uit de werkroosters getrokken, de naleving van de cao komt onder druk te staan en de werkdruk neemt alsmear toe. De medezeggenschap wordt onder druk gezet om met roosters akkoord te gaan die niet aan de cao voldoen met als reden dat financieel niets anders mogelijk is. Door de verplichte aanbesteding zijn arbeidsvoorwaarden hét instrument geworden waarop OV-bedrijven elkaar beconcurreren. De marktwerking brengt met zich mee dat bedrijven zich volop bedienen van uitzendkrachten die soms jaren in onzekerheid blijven. Een gemiddelde aanbesteding kost een OV bedrijf al gauw €100.000,-. Wanneer per concessie vijf bedrijven inschrijven, wordt telkens een half miljoen aan OV-geld uitgegeven wat niet ten goede komt aan het openbaar vervoer.

De **schoonmaaksector** drijft op aanbestedingen. Vrijwel geen organisatie heeft immers nog eigen schoonmakers in dienst. Door aanbesteding wordt een schoonmaakbedrijf uitgekozen en in de praktijk gebeurt dat vooral op prijs. Vanwege wetgeving zijn schoonmaakcontracten kort, elke twee of drie jaar volgt een aanbesteding. De concurrentie in de branche is moordend, het aantal schoonmaakbedrijven is tussen 2007 en 2014 met 50% toegenomen. Omdat personeel de grootste kostenpost is, voelt men daar de gevolgen van de prijzenslag. In de schoonmaak-cao staat dat personeel mee overgaat naar de winnende partij wanneer er sprake is van een contractwissel. Dat geldt echter niet voor medewerkers die minder dan 1,5 jaar werkzaam zijn op het betreffende pand. Omdat verliezende bedrijven niet met "mensen willen blijven zitten" en winnende bedrijven liever eigen mensen plaatsen, geven bedrijven zoveel mogelijk kortdurende contracten. Het aanbestedingscircus heeft van inkomens- en werkzekerheid een enorme race-to-the-bottom gemaakt, wat niet alleen in de schoonmaak tot grote problemen leidt, maar bijvoorbeeld ook in het groenonderhoud en bij de afvalophalers.

Vergelijkbaar met de aanbestedingspraktijk in de Schoonmaak is het aanbestedingsbeleid in de **beveiligingsbranche**. Zo heeft een van de grootste aanbesteden partijen in de branche, de Luchthaven Schiphol de doelstelling om 20% te bezuinigen op de kosten voor de security checks. Deels worden die bezuinigingen gerealiseerd door innovatie, maar in hoge mate ook door het beperken van het inzetten van minder personeel. Dat leidt tot een hoge werkdruk voor de beveiligers met als gevolg vermoeidheid, afnemende alertheid en daarmee een toenemend veiligheidsrisico. Het heeft er daarnaast alle schijn van dat er steeds vaker geen sluitende business-case meer is voor de bedrijven in deze branche en dat alleen door steun, op strategische gronden, van de multinationale moedermaatschappijen voorkomen kan worden dat bedrijven omvallen. Dat resulteert in een hoge druk op de arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden en arbeidscontracten van de werknemers in deze branche. Het schaadt het aanzien van het in het verleden gerespecteerde beroep van beveiligers. Het vakmanschap staat onder druk.

Bij **defensie** werken militairen en marechaussees in een fasesysteem op basis van langdurig onzekere contracten. Niet voor alle functies is dat nodig. Indien een werknemer vanwege fysiek belastbaarheid vroeg moet afzwaaien, hoort de werkgever voldoende aandacht te geven aan de voorbereiding voor een leven na het leger. Militairen en Marechaussees zijn daardoor vaak bezig met hun toekomst na hun defensietijd. Daarmee verdwijnt de werkelijke taak vaak naar de achtergrond. De wijze waarop beoordeeld wordt of mensen door mogen naar fase 3 (vergelijkbaar met vaste dienst) is niet echt doorzichtig.

Met de komst van de nationale **politie** verschuiven er steeds meer taken naar de gemeenten en die vullen dat in met de veel goedkopere Boa's. Terwijl de zeggenschap weggehaald wordt bij burgemeester als eindverantwoordelijke voor het regionale korps en sommige politietaken (het opnemen van verwarde mensen is nog wel de verantwoordelijkheid van de burgemeester) blijft hij wel verantwoordelijk voor de veiligheid in de gemeente. En zelfs de Boa-taak wordt al verschoven al naar de particuliere markt. Het geweldsmonopolie verschuift zo bij de overheid vandaan naar private markten, wat de weg openzet voor cowboypraktijken in ons land.

In de **zorg** zien we een groot probleem met de werkdruk. Dit wordt bevestigd door recente cijfers van het CBS uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden van 16 november 2016. In de gehandicaptenzorg en de verpleeg-, en verzorgingshuizen moet met steeds minder personeel een steeds complexer wordende doelgroep verzorgd worden. De flexibiliteit van werk is de afgelopen jaren enorm toegenomen en doorgeslagen. Meer kleine contracten (minder dan 20 uur per week) en korte diensten, maar ook een toename in het aantal dagen dat een werknemer zich beschikbaar moet houden voor werk. Werknemers ervaren meer werkdruk en vinden het moeilijk om de balans tussen werk en privé gezond te houden. We zien een toename van de agressie van cliënten richting zorgmedewerkers. Dit alles leidt tot een ziekteverzuim in de zorg dat wel 1,5% hoger ligt dan gemiddeld (CBS). De oorzaak hiervoor ligt in de komst van de Wet Langdurige Zorg (WLZ), de nieuwe WMO en de bijbehorende bezuinigingen. Daarbij speelt de marktwerking in de zorg ook een negatieve rol, omdat geconcurrerd wordt op prijs en nauwelijks op kwaliteit. Hoewel in de thuiszorg de race naar beneden op

arbeidsvoorwaarden voor een deel is gekeerd (door afspraken in de cao VVT en de AMvB die fatsoenlijke tarieven van gemeenten moet gaan regelen), proberen gemeenten nog steeds de prijs te drukken door onterecht te bezuinigen op uren zorg, waardoor veel werkgelegenheid verloren gaat. Elk uur zorg is immers een uur werk.

In het **onderwijs** zien we ook een race naar beneden die de kwaliteit van het onderwijs zwaar onder druk zet. Nieuwe docenten moeten nog steeds vaak via een payroll-bedrijf aan de slag of worden bij een flex-bv te werk gesteld, terwijl het vaak om structureel werk gaat. Jonge docenten hebben onzeker tijdelijk werk of kleine sprokkelbaantjes. Ze wonen soms als gevolg daarvan noodgedwongen weer bij hun ouders, simpelweg omdat ze als gediplomeerde docent te weinig verdienen om een zelfstandig bestaan op te bouwen. Tegelijkertijd staan er ook vaker ongekwalificeerde leerkrachten voor de klas.

De **transportsector** laat zien dat het in stand houden van vestigingswetgeving (boven een laadvermogen van eerst 3.500 kg en later 500 kg) en regulering van de markt (cabotage) leidt tot het in stand houden van de omvang van het aantal werknemers. Weliswaar fluctueerde het aantal werknemers in de afgelopen decennia tussen de 125.000 en 140.000, maar deze fluctuatie hield steeds verband met de conjunctuur. In de minder gereguleerde post- en pakkettenmarkt worden constructies opgetuigd die beogen arbeidsovereenkomsten en de daarmee verbonden zekerheden en kosten te omzeilen, met als gevolg dat daar veel minder mensen de zekerheid van een vast contract hebben. Tegelijkertijd zien we dat de gehele sector lijdt aan een moordende concurrentie tussen duizenden transportondernemingen. Opdrachtgevers spelen transportondernemingen tegen elkaar uit. Financiële voordelen door niet naleving van cao's en andere regelgeving, het maken van constructies om zo lacunes en onduidelijkheden in wet- en regelgeving te misbruiken, komen hierdoor terecht bij (soms grote, multinationale) opdrachtgevers, terwijl werkenden en ondernemers de prijs hiervan betalen.

In de **taxibranche** ondervindt men de gevolgen van het verdwijnen van de vestigingswet. Er zijn geen vakbekwaamheidseisen voor ondernemers. Het ondernemersdiploma is afgeschaft en er komen steeds nieuwe toetreders op een markt die al verzadigd is. Ongeacht het aantal faillissementen dat een ondernemer op zijn naam heeft staan worden vergunningen steeds opnieuw toegekend. Het verdwijnen van werkgeverschap leidt ertoe dat online platforms als Uber de ruimte krijgen, waarbij werkgeverspremies en belastingen ontweken worden. De chauffeurs hebben geen eigen vergunning, rijden onder gezag van een "centrale", en indien men een klacht krijgt over de kleding dan krijgt de chauffeur een waarschuwing en daarna geen werk meer. De chauffeurs moeten in persoon het werk uitvoeren en werken vaak in een rooster. Allemaal kenmerken van een werknemer-werkgeversrelatie en niet van een platform van zelfstandigen. Door online platforms als Uber ontstaat druk op werknemers in de sector en druk richting de echte zelfstandigen die hun boterham zien verdwijnen door schijnconstructies.

In China bestaat een overproductie van **staal**. Staalbedrijven in China functioneren mede dankzij staatsubsidies. Het overschot aan Chinees staal vindt zijn weg naar Europa, waar het onder de kostprijs wordt aangeboden. Dit leidt tot een prijzenslag die lokale bedrijven moeilijk lang vol kunnen houden. Zo hebben we onlangs het tweede faillissement van Nedstaal gezien. En ook TataSteel uit IJmuiden moet hier mee concurreren. Waar in de VS intensief gehandhaafd wordt en hoge boetes staan op het dumpen van staal met als doel een gelijk speelveld te garanderen, reageert de EU traag en voorzichtig, waardoor de werknemers in de staalindustrie de rekening betalen.

De **agrarische sector** kampt al jaren met problemen waardoor de financiële reserves uiterst klein zijn. Schaalvergroting, bulkproductie en concurrentie op de Europese markt leiden tot overproductie en lage prijzen. Maar ook in de keten gaat het mis. Grote handels- en retailbedrijven maken dankbaar gebruik van de felle concurrentie en de verdeeldheid van de sector. Zij bepalen de marges op de producten waardoor de consument uiteindelijk vaak alsnog een hoge prijs betaalt terwijl werknemers tegen elkaar worden uitgespeeld in een race naar beneden. De prijsdruk is hoog, de marges klein, de concurrentie groot. Een groot deel van de bedrijven kan het hoofd niet boven water houden. We hebben het hier over arbeidsintensieve sectoren, dus

besparen op de loonkosten loont. Dat uit zich aan de onderhandelingstafel waar jaar in jaar uit besparingen op de loonkosten centraal staan. Investeren in fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden voor werknemers is niet meer aan de orde. De voorstellen zijn enkel nog gericht op het nog verder afkalven van de arbeidsvoorwaarden. Een aantal bedrijven staat zo onder druk dat men het maatschappelijk toelaatbare opzoekt en het heil zoekt in (schijn)constructies om werknemers onder het minimumloon te kunnen betalen.

In de **vleesverwerkende bedrijven** heeft inmiddels 80% van de mensen op de werkvloer een flexcontract. Deze uitzendkrachten komen voornamelijk uit Polen, Bulgarije en Roemenië. Niet omdat er geen Nederlandse uitzendkrachten zijn, maar omdat er vooral gewerkt wordt met ofwel de verouderde Europese A1-constructie ofwel een uitruil van extraterritoriale kosten (de ET-regeling). Beide methodes maken een Oost-Europese werknemer 1 tot 1,50 euro per uur goedkoper dan iemand uit Nederland. Onderaan de streep leidt deze situatie tot een enorm verlies aan belasting- en premie-inkomsten voor de Nederlandse staat. En door de verdringing is er geen kans voor Nederlandse VMBO'ers om in het vlees te gaan werken. De A1 en de ET zijn regels bedoeld voor expats en tijdelijke detachering door de eigen werkgever. In het vlees gaat het echter om permanente banen, en is het onderdeel van het verdienmodel geworden waar andere ondernemers die het goed willen doen niet tegen kunnen concurreren.

Onlangs kondigden twee **scheepsbouw**giganten een reorganisatie aan. Honderden vaste werknemers worden ontslagen terwijl op beide werven nog honderden uitzendkrachten werkzaam zijn. We zien een steeds verdergaande verdringing van het uitvoerend werk in de scheepsbouw. Lassers, ijzerwerkers en plaatwerkers komen voor 50% uit lage lonen landen voor tarieven die beneden het cao-loon liggen. Na de crisis in 2008 was inzetten van buitenlandse werknemers vooral bedoeld om het vele werk dat loskwam aan te kunnen. Er was even een "tekort aan vakkrachten". Vervolgens ontdekten bedrijven het premieshoppen als verdienmodel. Onder het mom van de huidige dip in de scheepsbouw ontslaan bedrijven die de afgelopen jaren winsten maakten nu hun eigen lassers en plaatwerkers en stappen massaal over op goedkope flexconstructies. Er worden geen schepen meer gebouwd op een cao-uurtarief, men beconcurrereert elkaar door zo weinig mogelijk premies af te dragen op loonkosten, via A1 en ET-regelingen. Dat betekent echter ook dat er geen nieuwe vakkrachten worden opgeleid die, wanneer de scheepsbouw weer aantrekt, kunnen instromen en bekend zijn met de modernste technieken (robotisering).

Nederlandse **bouw**vakkers moesten in de crisis zzp-'er worden of ze werden ontslagen en zitten thuis en zijn voor werk afhankelijk van uitzendbureaus. Met de eenwording van de Europese arbeidsmarkt kwamen Polen, Roemenen en Bulgaren in de bouw werken. Zij worden geronseld door koppelbazen werkzaam voor (malafide) uitzendbureaus en postbusfirma's. Het gaat vrijwel altijd gepaard met misbruik van A1 verklaringen of ET regelingen, onderbetaling en belastingconstructies. Het ondermijnt de cao en zorgt er voor dat eerlijke bedrijven geen kans maken. De bouw is veelal negatief in het nieuws: een schrikbarende stijging van het aantal dodelijke ongevallen, schijnconstructies, uitbuiting en fraude, bouwfouten, hoge faalkosten, belastingontduiking, vroegtijdige uitval door zware werkomstandigheden, en de laatste tijd een tekort aan vaklieden door de afbraak van het vakopleidingsstelsel. Helaas zal deze berichtgeving, als er niet drastisch wordt ingegrepen, aanhouden.

In de **journalistiek** zien we een enorme toename van (schijn)zelfstandigen die elkaar beconcurreren, met alle gevolgen van dien voor hun tarieven. Jonge journalisten werken soms voor 13 cent per woord. Dit betekent dat het uurloon vaak onder het minimumloon ligt. Oorzaak: de markt is voor 80% in handen van 2 grote uitgevers: TMG en Persgroep. Als gevolg van de verandering naar meer online (gratis) media hebben de uitgevers besloten te consolideren (vandaar nog maar 2 grote uitgevers) en snijden in personeelskosten. Er is een kleine kern vaste werknemers met daaromheen een hele grote groep zzp-ers. Het marktmonopolie van de uitgevers zorgt ervoor dat de zzp-ers met steeds lagere tarieven te maken krijgen. Zij kunnen en mogen niet collectief onderhandelen over tarieven en hebben geen medezeggenschap.

Een zelfde beweging zien we in de post. Op de geprivatiseerde **postmarkt** is een enorme concurrentieslag gaande die een grote druk op arbeidsvoorwaarden legt. We zien een toename aan schijnzelfstandigen. Zij werken vaak voor één opdrachtgever en zijn volledig afhankelijk van deze partij. Feitelijk zijn het werknemers die onder de cao zouden moeten vallen. In werkelijkheid worden deze zzp'ers echter betaald per pakket of envelop, wat niet zelden leidt tot verdiensten onder het minimum loon.

Grote **pakketbezorgers** als DHL, PostNL, DPD en GLS bevechten elkaar om de gunst van grote opdrachtgevers als bol.com en Zalando. Deze grote pakketbezorgers wentelen het kostendrukkende effect van deze concurrentieslag af op werknemers. Dit doen zij door met meer en meer zzp'ers te gaan werken met lage tarieven en meer tijdelijke contracten. De werkdruk op de overgebleven vaste werknemers is daardoor enorm. Het vrijgeven van de postbezorgingsmarkt heeft een dramatisch effect op de arbeidsmarkt gehad.

Sinds de invoering van de participatiewet zien we dat steeds meer mensen moeten **werken zonder loon**. Bijstandsgerechtigden worden – in overleg met werkgevers – door gemeenten ingezet op arbeidsplaatsen die voorheen gewoon betaald werden. Meestal zonder perspectief op een echte baan, terwijl er ook nog eens voorheen echte banen worden verdrongen. Dit komt voor in steeds meer sectoren, bijvoorbeeld in de Zorg, Afval & Milieu, Post, Vervoer en Handel.

FNV
De heer H. Busker
Postbus 8456
1005 AL AMSTERDAM

Kenmerk: 201700065

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Busker,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Drs. E.J. Schippers

201700066

Aan de informateur
Mevrouw drs. E.I. Schippers
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Plaats/datum Nieuwegein, 29 maart 2017

Onderwerp Oproep van de industriecoalitie
Modern industriebeleid: voorsprong met technologie

Kopie Partijleiders VVD, CDA, D66, GroenLinks

Geachte mevrouw Schippers,

Een nieuwe regeerperiode biedt kansen. Kansen om het leven van mensen te verbeteren. Kansen om de verdienkracht van de economie te vergroten en klaar voor de toekomst te maken. Kansen om grote maatschappelijke uitdagingen, zoals energietransitie, zorgverbetering en veiligheid aan te pakken. De industrie staat klaar om die kansen te benutten en bij te dragen aan een beter Nederland. Maar de industrie kan dat niet alleen. Bedrijven in de industrie werken samen in ketens met andere bedrijven, kennisinstellingen en de overheid. Om dat goed te kunnen doen, is een modern industriebeleid nodig.

Koninklijke Metaalunie, FME, UNETO-VNI en Bouwend Nederland vertegenwoordigen samen ruim 27.000 bedrijven in de industrie, met 600.000 werknemers en meer dan 140 miljard euro omzet. Deze industriecoalitie roept op tot een ambitieus regeerakkoord met modern industriebeleid:

1. Opscalen van het Techniekpact naar een nationale 'De Mens als Sleutel'-agenda met:
2. Een ambitieuze vervolgaanpak voor Smart Industry, zodat Nederland zich blijft meten met de wereldtop
3. Eén miljard euro extra investeren in onderzoek en innovatie:
4. Ondernemerschap in de industrie bevorderen met sociale innovatie

Met deze vier punten in het regeerakkoord zet een nieuw kabinet in op voorsprong met technologie. Daarmee kan de industrie verder bouwen aan oplossingen voor de grote maatschappelijke transitie, aan nieuw werk en aan een beter Nederland. Ondergetekenden zijn bereid om in een gesprek met de informateur deze vier punten tot in detail toe te lichten en een concrete uitwerking ervan te presenteren.

Fried Kaanen
Koninklijke Metaalunie

Ineke Dezentjé Hamming
FME

Doekle Terpstra
UNETO-VNI

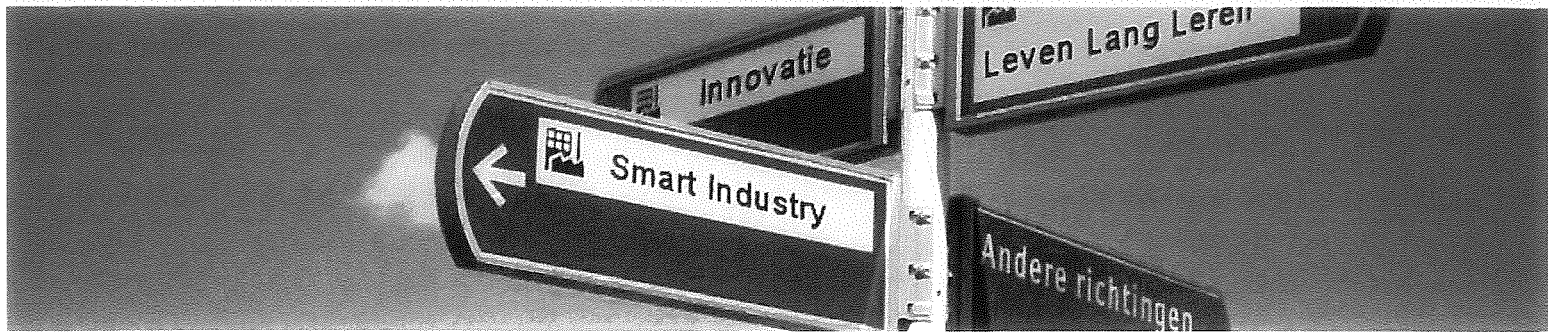
Maxime Verhagen
Bouwend Nederland

koninklijke
metaalunie

FME POWERED
BY DUTCH
TECHNOLOGY

UNETO-VNI

Bouwend Nederland
de vereniging van bouw- en infra-bedrijven

Modern industriebeleid: voorsprong met technologie

Oproep van de industriecoalitie

Een nieuwe regeerperiode biedt kansen. Kansen om het leven van mensen te verbeteren. Kansen om de verdienkracht van de economie te vergroten en klaar voor de toekomst te maken. Kansen om grote maatschappelijke uitdagingen, zoals energietransitie, zorgverbetering en veiligheid aan te pakken. De industrie staat klaar om die kansen te benutten en bij te dragen aan een beter Nederland. De kracht van de Nederlandse industrie ligt in het bedenken van innovatieve oplossingen, in combinatie met het maken daarvan.

De kansen liggen op vele terreinen. Dankzij lokale duurzame energieopwekking en –opslag, toepassing van intelligente energiemanagementsystemen en smart grids kunnen we de gebouwde omgeving CO₂-neutraal maken. Zeker als we de schil van de gebouwen daarbij betrekken en alle isolatiemogelijkheden benutten. Technologie gaat het verschil maken in de zorg. Dankzij vroege diagnoses en zorg op afstand dringen wij de zorgkosten terug en verbeteren we tegelijkertijd de kwaliteit van de zorg. Verregaande digitalisering leidt tot foutloos produceren en de omslag naar een circulaire economie vermindert het beroep dat wij doen op schaarse grondstoffen. Kortom: met technologische oplossingen maakt de industrie het leven van mensen gemakkelijker en de samenleving duurzamer.

Maar de industrie kan dat niet alleen. Bedrijven in de industrie werken samen in ketens met andere bedrijven, kennisinstellingen en de overheid. Om dat goed te kunnen doen, is een modern industriebeleid nodig. Een beleid dat investeert in techniekonderwijs, dat digitalisering in de industrie, van toeleverancier tot eindproducent (Smart Industry), versnelt en dat vol inzet op proces- en productinnovatie en onderzoek. Modern industriebeleid maakt het mogelijk om als Nederland een voorsprong met technologie te nemen. Een voorsprong die toekomstgericht nieuw en ander werk met zich meebrengt of zelfs weer terug brengt. Een voorsprong die het aantrekkelijk maakt voor bedrijven om in Nederland te investeren. Een voorsprong die goed is voor de samenleving.

FME, Koninklijke Metaalunie, UNETO-VNI en Bouwend Nederland vertegenwoordigen samen

- ruim 27.000 bedrijven in de industrie,
- met 600.000 werknemers en
- meer dan 140 miljard euro omzet.

Deze industriecoalitie roept op tot een ambitieus regeerakkoord met modern industriebeleid.

---

1. Opschalen van het Techniekpact naar een nationale “De Mens als Sleutel” agenda met

---

- een regionaal investeringsfonds voor het basis- en voortgezet onderwijs dat ervoor zorgt dat iedereen op school wat van technologie meekrijgt.
- een nieuw en uitgebreid fonds voor het beroepsonderwijs gebaseerd op wat regionaal nodig is om te komen tot goed ingericht praktijkgericht onderwijs en met regionale kwaliteitsafspraken. De politiek, het onderwijs én het bedrijfsleven moeten zich samen hard maken voor een landelijk dekkend aanbod aan opleidingen. Het komende kabinet moet ervoor zorgen dat iedereen toegang heeft tot technisch onderwijs. Voor vrijwel elke goed opgeleide technicus is een baan beschikbaar.
- stimuleren van Leven Lang Blijven Ontwikkelen door belemmerende wet- en regelgeving weg te nemen en de onderwijsmethodiek te veranderen van lesgeven voor de klas naar toerusting van (vak)mensen die excelleren in de praktijk.

2. Een ambitieuze vervolgaanpak voor Smart Industry, zodat Nederland zich blijft meten met de wereldtop:

- een stevig publiek-privaat programma onder regie van een ministerieel topteam Digitalisering, ondersteund door alle ketenpartners.
- één fonds met structurele financiering voor Fieldlabs (proeftuinen waarin bedrijven van klein tot groot met kennisinstellingen samenwerken aan Smart Industry oplossingen).
- actieve ondersteuning van bedrijven met o.a. een stevig assessment om de volgende stap met Smart Industry te zetten.
- Nederland ontwikkelen tot hét expertisecentrum voor datasharing in de industrie.

3. Eén miljard euro extra investeren in onderzoek en innovatie

- 500 miljoen euro om onderzoek, innovatie en samenwerking breed te versterken. Van fundamenteel onderzoek, onderzoeksfaciliteiten tot instrumenten voor het toegepaste onderzoek en het midden- en kleinbedrijf in de industrie (zoals centres of expertise, pilot plants en fieldlabs).
- 500 miljoen euro om oplossingen te vinden voor grote maatschappelijke uitdagingen (zoals energietransitie, zorgverbetering en veiligheid) en key enabling technologies. Digitalisering is daarin een rode draad.
- Echt werk maken van innovatiegericht inkopen: na een streefgetal van 2,5% de afgelopen jaren nu een harde doelstelling van 5% voor de komende kabinetsperiode.

4. Ondernemerschap in de industrie bevorderen met sociale innovatie

- Arbeidsmarktregelgeving die werkbaar is voor het industriële midden- en kleinbedrijf, het aantrekkelijk maakt om personeel aan te nemen en voldoende flexibiliteit biedt met evenwicht in de rechten en plichten tussen werkgever en werknemer. De directe knelpunten zoals afschaffen van de transitievergoeding bij ontslag na twee jaar ziekte of beëindiging tijdelijk contract, verlagen WGA-duur en aanpakken van excessen in de Wet Modernisering Ziektewet en bij re-integratietrajecten, moeten met spoed worden gerepareerd.
- Opschalen van het Fieldlab Sociale Innovatie, zodat meer pilots en experimenten binnen arbeidsorganisaties kunnen worden uitgevoerd die een antwoord geven op de snelle en radicale transitie die door robotisering en digitalisering op de industrie afkomen.

Met deze vier punten in het regeerakkoord zet een nieuw kabinet in op voorsprong met technologie. Daarmee kan de industrie verder bouwen aan oplossingen voor de grote maatschappelijke transitie, aan nieuw werk en aan een beter Nederland.

Koninklijke Metaalunie
De heer F. Kaanen
Postbus 2600
3430 GA NIEUWEGEIN

Kenmerk: 201700067

Den Haag, 30 maart 2017

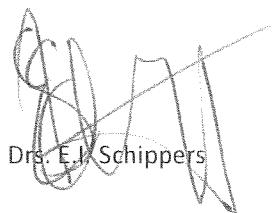
Geachte heer Kaanen,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

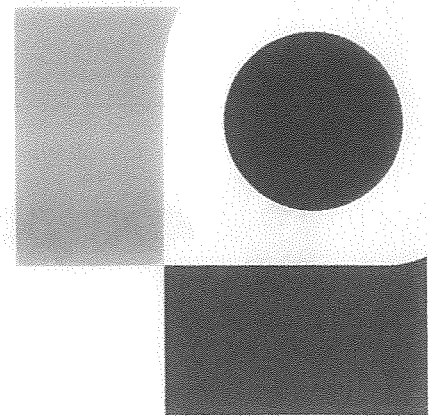
Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. E.J. Schippers

201700068

De informateur, mevrouw E. I. Schippers
p/a de Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Europalaan 40
3526 KS Utrecht
t 030 - 3 400 600
e info@kbo-pcob.nl
i www.kbo-pcob.nl

Utrecht, 29 maart 2017

Betreft: Een seniorvriendelijk regeerakkoord

Geachte mevrouw Schippers,

Van koopkracht tot voltooid leven, van ouderenwerkloosheid tot verpleeghuizen: senioren en de thema's die hen raken waren een belangrijk onderwerp tijdens de verkiezingscampagne. Diverse partijen, waaronder ook de partijen die nu met elkaar praten over de vorming van een nieuw kabinet, gaven aan dat zij veel willen doen om Nederland seniorvriendelijker te maken. Dat kwam onder meer tot uiting in het breed gesteunde Zilveren Pact.

Onze prioriteiten

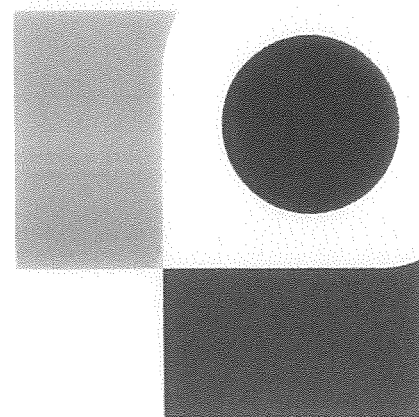
KBO-PCOB, met ruim een kwart miljoen leden de grootste seniorenorganisatie van Nederland, is vanzelfsprekend blij met die mooie plannen. Maar het mag natuurlijk niet alleen bij fraaie voornemens blijven. Wij willen u en de onderhandelaars daarom vragen deze woorden nu om te zetten in daden. In deze brief geven we aan waar voor KBO-PCOB de prioriteiten liggen.

1. Stel een coördinerend bewindspersoon ouderenbeleid aan

Een eerste belangrijke stap richting een seniorvriendelijk kabinetsbeleid is het aanstellen van een coördinerend bewindspersoon voor ouderenbeleid. Senioren hebben nu te maken met versnipperd beleid, waardoor bijvoorbeeld onverantwoorde stapeling van zorgkosten optreedt. Een coördinerend bewindspersoon kan ervoor zorgen dat maatregelen op het gebied van koopkracht, zorg, wonen, welzijn, zingeving, digitalisering en veiligheid elkaar niet meer tegenwerken, maar juist versterken.

2. Kies voor persoonsvolgende bekostiging

De afgelopen jaren is de zorg ingrijpend veranderd. Eén van de doelen daarbij was deze beter te laten aansluiten bij de behoefte van patiënten en cliënten. Daarvan ziet KBO-PCOB nog te weinig terug. Wmo, Wlz en Zorgverkeringswet sluiten nog niet goed op elkaar aan en mensen belanden te vaak tussen wal en schip. Persoonsvolgende bekostiging kan helpen dit soort problemen terug te dringen en moet wat KBO-PCOB snel de standaard worden.

8. Zorg voor gelijkmatige koopkrachtontwikkeling

Diverse ontwikkelingen – van het uitblijven van indexatie van pensioenen tot een stijging van eigen bijdragen in de zorg – hebben ervoor gezorgd dat veel ouderen in de afgelopen jaren hebben moeten inleveren. Sinds 2009 is de koopkracht van gepensioneerden vrijwel continu gedaald en waar werkenden in de afgelopen twee jaar een plusje zagen, bleef de koopkracht van veel ouderen achter. Het is tijd voor een inhaalslag en daar bieden de overheidsfinanciën ook ruimte voor. Kies er bijvoorbeeld voor om de ouderenkorting niet abrupt, maar gelijkmatig af te bouwen en dring de hoogte van de eigen bijdrage in de zorg terug.

9. Kies voor een generatie-evenwichtig en toekomstbestendig pensioenstelsel

In Den Haag en daarbuiten wordt al jarenlang, ook door en met KBO-PCOB, gesproken over een nieuw pensioenstelsel. Een nieuw kabinet moet, ook wat KBO-PCOB betreft, nadrukkelijk samen met de sociale partners én gepensioneerden, de knoop gaan doorhakken. Wij willen een solidair, generatie-evenwichtig, toekomstbestendig pensioenstelsel waarin iedere werknemer een toereikend pensioen opbouwt. We willen dat deelnemers collectief blijven beleggen en risico's met elkaar blijven delen.

10. Investeer in de digitale vaardigheden van senioren en in eHealth

eHealth biedt steeds meer mogelijkheden: van het maken van een online afspraak tot een e-consult met een psychotherapeut en zorgrobots. Veel van deze ontwikkelingen gaan echter aan senioren voorbij. Dit wordt vooral doordat de basale digitale vaardigheden bij hen ontbreken. Maar ook voor hen kan eHealth, als aanvulling op reguliere zorg, veel voordelen bieden. KBO wil daarom dat er blijvend geïnvesteerd wordt in het verbeteren van de digitale vaardigheden van senioren (bijvoorbeeld via ouderenbonden) en in eHealth en dat senioren hier, veel meer dan nu het geval is, in een vroegtijdig stadium bij betrokken worden.

11. Heb oog voor veiligheid in en rondom het huis

In tijden van wereldwijde onrust en dreiging bestaat de kans dat de zogeheten kleine criminaliteit over het hoofd gezien wordt. Dat terwijl de impact daarvan, zeker op ouderen, heel groot kan zijn. KBO-PCOB pleit daarom voor blijvende aandacht bij politie en justitie voor het tegengaan van onder meer babbeltrucs en inbraak. Ook willen we meer investeringen in de brandveiligheid bij ouderen thuis en bewustwording daaromtrent flink vergroten.

We hopen dat u en de onderhandelaars, met deze aanbevelingen in de hand, de komende tijd gaan werken aan een seniorvriendelijk regeerakkoord waarin jong en oud elkaar vinden. Namens ruim een kwart miljoen leden van KBO-PCOB en vele andere senioren in Nederland: heel hartelijk dank.

Met vriendelijke groet,

Manon Vanderkaa
Directeur KBO-PCOB

KBO-PCOB
Mevrouw M. Vanderkaa
Europalaan 40
3526 KS UTRECHT

Kenmerk: 201700069

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte mevrouw Vanderkaa,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. E.H. Schippers

Aan de informateur mevrouw Schippers en onderhandelaars van VVD, CDA, D'66 en GroenLinks
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Zoetermeer, 29 maart 2017

De kracht van overheidsinkoop, alle doelen samen realiseren

Geachte mevrouw Schippers,

De Nederlandse publieke sector koopt jaarlijks voor ruim 73.3 miljard euro in, bijna 10% van het bruto binnenlands product (bbp). Hiermee hebben overheden en semioverheden en dus de politiek een krachtig instrument in handen om de maatschappij te sturen.

Wij zijn de Nederlandse Vereniging voor Inkoopmanagement (NEVI¹), de beroepsvereniging van en voor inkopers. Ruim 6500 inkopers in zowel de publieke als de private sector zijn lid van onze vereniging.

Onze leden werkzaam in de publieke sector spannen zich iedere dag weer in voor het publieke belang. Zij kopen producten en diensten in waar de overheid voor haar dienstverlening aan burgers en bedrijven behoefte aan heeft. En de inkopers in de private sector spannen zich in om voor bedrijven diensten en producten in te kopen die aan de overheid geleverd kunnen worden.

Als vereniging van inkopers volgen wij uw vorderingen met grote belangstelling. De vier politieke partijen die nu aan uw tafel zitten wijzen op de grote verschillen die zij in hun politieke programma's zien en geven aan dat het moeilijk wordt om deze te overbruggen.

Onze observatie is dat het, vanuit inkooperspectief bezien, gaat om uitgangspunten die overheidsinkopers in hun dagelijkse praktijk allemaal met elkaar moeten zien te verbinden. En dat ook met succes doen. Onze suggestie aan u is om uw positie door een inkoopbril te bezien en overheidsinkopers daarbij te betrekken door hen de opdracht te geven om de politieke doelen uit een coalitieakkoord te realiseren. U mag vertrouwen op de kennis en kunde van overheidsinkopers dat ze dat ook kunnen. Zij weten de maatschappelijke kracht te contracteren en er zo voor te zorgen dat alle doelen gezamenlijk bereikt kunnen worden. In het vervolg van deze brief zetten wij onze suggesties nader uiteen.

De partijen aan uw tafel kiezen een eigen insteek als het gaat om verduurzamen, maar hebben allen oog voor de innovatieve kant ervan. Het is al langer bekend dat een overheid die consequent om duurzame oplossingen vraagt een innovatief bedrijfsleven realiseert. Publieke organisaties staan in toenemende mate voor vragen waarop geen pasklaar antwoord is. Mondjesmaat werken publieke sector en private sector daarom samen om innovatieve oplossingen te vinden. De inkoopfunctie zit hier in een sleutelrol omdat ze de markt de ruimte kan bieden een innovatieve oplossing te ontwikkelen. Omdat professionele inkopers de leveranciersmarkt kennen, kunnen ze uiteraard ook zelf

1

NEVI is hét Nederlandse netwerk van en voor inkopers in de publieke en de private sector. NEVI brengt inkoopprofessionals bij elkaar om kennis te delen, leidt op, subsidieert leerstoelen en lectoraten en is internationaal actief. NEVI staat voor professionalisering van de inkoopfunctie in het belang van overheid, bedrijfsleven en samenleving. www.nevi.nl

op zoek gaan naar een innovatieve oplossing voor de behoefte van de publieke organisatie. Oplossingen die er voor burgers, reizigers, scholieren en patiënten toe doen.

Alle politieke partijen hebben ook aandacht voor kansen voor het midden en kleinbedrijf en voor de veranderingen in de arbeidsmarkt. Publieke inkopende organisaties, zeker decentrale overheden, kennen het belang van lokale bedrijvigheid en betrekken in toenemende mate lokaal MKB zowel voor reguliere opdrachten voor als innovaties. Professionele inkopers benutten de ruimte die de aanbestedingswetgeving biedt daarvoor maximaal.

Voor mensen met een zwakkere arbeidsmarktpositie wordt Social Return toegepast en nieuwe type bedrijven, zoals sociale ondernemingen, krijgen kansen. En inkopers zorgen er voor dat er door overheden geen contracten worden gesloten met leveranciers die over de randen van fatsoenlijk werkgeverschap heengaan, zowel in Nederland als in het buitenland.

Op verschillende gebieden in het publieke domein bundelen overheden, burgers, ondernemers en niet-gouvernementele organisaties hun krachten. In zo'n participatie-netwerk speelt de inkoopfunctie een grote rol, omdat zij per definitie de blik naar buiten heeft en gewend is partijen aan elkaar te koppelen. Professionele inkoopfuncties overzien het speelveld en kunnen nieuwe samenwerkingsrelaties smeden. Een netwerkeconomie die ook ingezet kan en moet worden om weer iedereen te betrekken. Om vluchtelingen te laten integreren op de best mogelijke manier, een zinvolle dagbesteding te hebben door te werken en zo vol in het leven te staan en ook zichzelf op te leiden. Om ZZP-ers als schil om een organisatie heen te vormen wanneer het gaat om bijvoorbeeld kenniswerkers.

Uit het voorgaande moge blijken dat professionele inkopers er bedreven in zijn uiteenlopende doelstellingen te verbinden en gelijker tijd het oog op de portemonnee te houden. In onze ogen is de lijst van wensen van politieke partijen vanuit inkooperspectief in lijn te brengen daar waar er over de maatschappelijke doelen een behoorlijke consensus bestaat. Onze suggestie is dat u aan overheidsinkopers de opdracht verleent om politieke doelen uit een coalitieakkoord te realiseren.

U kunt vertrouwen op de kennis en kunde van overheidsinkopers om dat te realiseren. Zij contracteren de maatschappelijke kracht en zorgen zo dat alle doelen gezamenlijk bereikt kunnen worden.

Wij zijn van harte bereid met u mee te denken en onze kennis en ervaring met u te delen.

Hoogachtend,

T. Trommelen
Voorzitter NEVI

S. Eilander
Voorzitter NEVI Publiek

NEVI
De heer T. Trommelen
Postbus 198
2700 AD ZOETERMEER

Kenmerk: 201700071

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Trommelen,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. J. Schippers

Mevrouw E.I. Schippers, informateur
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum

Utrecht, 29 maart 2017

Onderwerp

Input van Sociaal Werk Nederland

ons kenmerk

INT.17.02086

contactpersoon

De heer M. Mathijssen

Geachte mevrouw Schippers,

In onze democratie mag en moet iedere burger mee kunnen doen, in de buurt, de woonplaats en het land. Dit betekent dat alle vormen van marginalisering en uitsluiting aangepakt moeten worden. Door te investeren in de sociale opbouw van wijken en buurten kunnen we de kloof verkleinen en polarisatie bestrijden.

Voor deze grote en wezenlijke opgave voor de toekomst van Nederland staan overheid en burgers. Sociaal Werk Nederland (brancheorganisatie voor het sociaal werk) pleit daarom voor een landelijk bestuursakkoord waarin overheden vastleggen uitvoering te zullen geven aan een Transformatie-agenda. Op grond daarvan maken overheden samen met maatschappelijke organisaties innovatie-, investerings-, monitorings- en borgingsafspraken over het realiseren van de volgende door alle partijen gedeelde visie en ambitie: het versterken van de sociale basisvoorzieningen en het integraal werken in wijken en buurten, zonder afbreuk te doen aan de gemeentelijke regievoering.

Sociaal Werk Nederland doet hiermee een beroep op de kabinetsinformatuur om in de komende kabinetsperiode, samen met gemeenten, het versterken van de sociale basisvoorzieningen in wijken en buurten prominent op de agenda te zetten: verklein de kloof, verminder polarisatie en versterk de sociale netwerken in wijken. Maak dat mogelijk door onder andere innovatie van zorg en welzijn: stimuleer de ontschotting, de-medicaliseer, pak armoede en uitsluiting aan.

Een cruciaal thema in de verkiezingsstrijd was de groeiende kloof en de door veel burgers ervaren frustratie van niet mee kunnen doen en nergens gehoor vinden. Hét medicijn daartegen is een effectieve, merkbare aanpak van achterstand en uitsluiting. Dergelijke duurzame oplossingen ontstaan wanneer mensen vanuit hun eigen kracht actie ondernemen, samenwerken en zich als buurtgenoten inzetten voor elkaar en hun wijk. Dat vraagt om gedegen ondersteuning en een basis van veiligheid, vertrouwen en contact.

De eigen kracht van burgers kan alleen in werking treden als de sociale basisvoorzieningen in wijken goed op orde zijn en professioneel worden begeleid. De invulling van die sociale basisvoorzieningen moet echter nog compleet aangepast worden aan de lokale participatiesamenleving. Dan gaat het met name om ondersteuning op cruciale levensgebieden als opgroeien in de buurt, werk, onderwijs, cultuur, sport, ontmoeting, ontspanning, vrijwilligers(werk), opvang en buurtinitiatieven.

Anders gezegd: de decentralisaties in het sociale domein zijn contraproductief als ze niet gepaard gaan met een transformatie: een andere manier van denken en handelen binnen het hele werkgebied van zorg en welzijn. Niet alleen binnen de gemeentelijke diensten, maar ook bij de professionals en hun organisaties.

Zij allen moeten leren denken en handelen vanuit het principe van 'zorgen dat' in plaats van 'zorgen voor'. Zij moeten het zicht openen op collectieve oplossingen voor vraagstukken die zich vaak als individueel probleem manifesteren en ook als zodanig worden ervaren door burgers. Zij moeten burgers nu stimuleren en leren onafhankelijker te worden van de overheid. Tegelijkertijd moeten professionals het juiste kennen en kunnen.

Dit is een majeure transformatie-opdracht, die vraagt om sturing, middelen en menskracht. Hoogleraar transitiekunde Jan Rotmans stelt terecht 'dat we er honderd jaar over gedaan hebben om mensen afhankelijk te maken van de overheid, dan mag je niet verwachten dat je ze van de ene op de andere dag in hun eigen kracht kunt zetten'.

Daarin heeft het komende kabinet een bestuurlijke, stimulerende landelijke verantwoordelijkheid. In een democratie hoort de overheid de burger een gevoel van inspraak en nabijheid te bieden. En dat kan ook, als we met z'n allen daarvoor de optimale sociale randvoorwaarden creëren. Sociaal Werk Nederland doet daar graag aan mee.

Met vriendelijke groet,

Lex Staal
Directeur Sociaal Werk Nederland

Cc: fractievoorzitters politieke partijen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Bijlage

Bijlage bij brief aan Mevrouw E.I. Schippers, informateur

Sociaal Werk Nederland geeft u aanvullend op de brief de volgende onderwerpen aan die in de komende kabinetsperiode nadrukkelijk aandacht behoeven in de beleidsvorming en wetgeving:

1. Burgers willen actief deelnemen aan de samenleving, maar schulden belemmeren dit.

Het huidige stelsel van wet- en regelgeving voor schuldhulpverlening belemmert burgers om uit de schulden te komen en veroorzaakt zelfs nieuwe schulden. Burgers willen actief deelnemen aan de samenleving. Schulden belemmeren dit. 1 op de 5 huishoudens heeft te maken met risicovolle schulden, problematische schulden of zit in een schuldhulpverleningstraject. De helft van deze groep heeft problematische schulden (10 % van de Nederlandse huishoudens). Veel kan voorkomen worden door structurele laagdrempelige ondersteuning.

Naast investeringen in gedragsverandering, vroegsignalering en hulpverlening door sociaal werkers zijn op meerdere terreinen verbeteringen nodig:

Preventie en vroegsignalering

- **Financiële educatie in het onderwijscurriculum, zodat de financiële weerbaarheid onder jongeren wordt vergroot.**
- **Vroegtijdige interventies vanuit gedragscomponent en gevolgen chronische stress, zodat jongeren van nu straks niet de nieuwe schuldenaren van de toekomst worden.**
- **Structurele interventies qua lesaanbod op basisscholen van groep 1 tot groep 8, die zich niet alleen richten op omgaan met geld, maar ook op groepsdruk- en dynamiek, keuzes maken en sparen.**
- **Vroegtijdig EropAf in de wijk zodat gezinnen in een heel vroeg stadium integraal kunnen worden ondersteund bij signalen dat er huurachterstand, zorgachterstand of iets anders aan de hand is.**

De overheid als schuldeiser

- **Opheffen preferenties en andere bijzondere incassobevoegdheden van overheden en andere publieke instellingen. De rijksincassovisie gaat niet ver genoeg, is te weinig concreet en er zit geen tijdspad achter. Hierdoor blijven verschillende overheidsinstanties langs elkaar heen werken dat weer ten koste gaat van maatwerk- en oplossingsgericht werken door uitvoerende professionals.**
- **Correct toepassen en vereenvoudigen van de beslagvrije voet.**
- **Afschaffen bronheffing en de mogelijkheid bieden voor een aanvullende ziektekostenverzekering tijdens minnelijk traject schuldhulpverlening.**
- **Wegnemen wettelijke belemmeringen voor saneren van vorderingen, bijv. CJIB-boetes en fraudevorderingen bij uitkeringen.**
- **Afschaffen aanmaningen oplopend naar 100% incasso kosten door overheid zelf bij bijvoorbeeld CJIB-boetes.**
- **De wet op WGS en participatiewet spreekt van maatwerk, terwijl het systeem van de overheid nog onvoldoende is ingericht op dit maatwerk.**

De overheid als systeemverantwoordelijke

- **Brede toegang organiseren tot het beslagregister voor de reguliere incasso en de schuldhulpverleners op grond van de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (Wgs).**

- **Eén moment van betaling regelen voor diverse uitkeringen, teruggaaf inkomstenbelasting, toeslagen en vakantiegelden, zodat kwetsbare groepen hun weg kunnen vinden en kunnen zorgen voor een bestaansminimum.**

Budget armoede- en schuldenbeleid

- **Een toereikend budget voor het armoede en schuldenbeleid voor gemeenten. De bijzondere bijstand wordt steeds vaker beschouwd als een 'logische' demping voor (onvoorziene) inkomenseffecten voor inwoners (kostendelersnorm, kindregelingen, beschermingsbewind, inrichtingskosten, rechtsbijstand). Gemeenten worden geacht bezuinigingen en maatschappelijke ontwikkelingen in het brede sociale domein steeds vaker op te vangen met de bijzondere bijstand. Gemeenten geven veel meer aan bijzondere bijstand uit dan zij aan budget ontvangen (factsheet Divosa).**
- **Bijstandsnorm is te laag: mensen in de bijstand met en zonder kinderen kunnen niet rond komen, wat stress oplevert en schadelijk effecten heeft op denken en gedrag.**
- **Re-integratie is veelal gericht op toeleiden naar werk waar het vaak om laag betaalde banen gaat. Deze nieuwe groep werkende armen zijn veelal niet in staat om op lange termijn economisch vitaal te blijven en hun gezin te onderhouden. Er is meer nodig dat alleen kijken naar werk, maar inzet op meerder life-events als studie, relatie en toekomstperspectief.**

2. Voorkom radicalisering en polarisatie door een sterke veilige wijken.

Voor veel burgers in kwetsbare wijken komen radicalisering en polarisatie dichtbij. Voedingsbodem blijkt het gevoel er niet bij te horen, met als gevolg frustratie over die uitsluiting en vernedering door de samenleving. Een ingewikkeld probleem. Het vraagt om landelijke zowel als lokale investering in samenlevingsopbouw 'in de eigen buurt'; merkbare efficiënte hulp bij opgroeien, school en vinden van werk. Een sterke, veilige buurt waar criminaliteit zichtbaar bestreden wordt, ouders ondersteuning vinden met opvoedvragen. Waar kansen zijn voor talentontwikkeling buiten het gezin, rolmodellen en sleutelfiguren een rol spelen in de buurt. Dat vereist nauwe samenwerking tussen professionals uit het onderwijs, sociaal- en veiligheidsdomein.

Sociaalwerkorganisaties en gemeenten laten jongerenwerkers trainen in het herkennen en aanpakken van radicalisering en zijn betrokken bij het ontwikkelen en uitvoeren van preventieve aanpakken. De door jongerenwerkers gesignaleerde ontwikkelingen kunnen politie en justitie op het goede spoor zetten. Werken in haarvaten van wijken betekent voor sociaalwerkers, wijkteams en jongerenwerkers vertrouwen en relaties opbouwen. Dat vergt tijd en expertise. Het is zaak om te investeren in capaciteit en professionalisering om de 'ogen en oren' van de wijk beter te benutten.

Voorkom voedingsbodem voor polarisatie en radicalisering. Dat vraagt investering in wijkopbouw door preventieve aanpakken en voldoende capaciteit. Train gezamenlijk. Bouw aan netwerk met sleutelfiguren. Bevorder rolmodellen, stop uitsluiting, bevorder inclusie. Het driehoeksoverleg zou standaard een vierhoeksoverleg moeten zijn, waar het sociaal domein ook aan tafel zit.

3. Voorzie ouders van alle voorzieningen voor hun jonge kinderen.

Investeren in goede voorzieningen voor alle jonge kinderen loont. Vanaf – 9 maanden! (onder meer tienermoeders). Ken kwetsbare gezinnen in het vroegste stadium en voorzie ouders van integraal van alle informatie op de levensterreinen die het kind raken: geld, wonen, relatie, werk, opgroeien. Opvoedondersteuning en voorkomen van armoedestress, naast goede peuteropvang. De maatschappij profiteert door lagere maatschappelijke kosten, economische groei en een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen. Ouders kunnen dankzij goede voorzieningen werk en opvoeding beter combineren. En deelname aan goede voorzieningen vergroot de ontwikkelkansen van kinderen, draagt bij aan hun talentontwikkeling en vormt de basis voor betrokken burgerschap. Een goede kindvoorziening betreft ook de ouders bij de samenleving, opvang en latere school. Nederland blijft achter als het gaat om investeringen in kindvoorzieningen. De versnippering verhindert het realiseren van een doorgaande ontwikkellijn.

Voor een doorgaande ontwikkellijn van alle jonge kinderen is een integrale aanpak van belang:

- **Ken jonge gezinnen in kwetsbare situaties en wijk en zorg voor laagdrempelige (opvoed-)ondersteuning en een sterke sociale basisinfrastructuur in de wijk**
- **Een ontwikkelrecht zoals de SER voorstelt: een sterke basisvoorziening voor alle kinderen van 2 - 4 jaar. Dat wil zeggen: aanbod van voorzieningen voor alle kinderen vanaf 2 jaar, voor 16 uur of vier dagdelen per week.**
- **Integrale voorzieningen voor kinderen van 0-12 jaar: kinderopvang, peuterspeelzalen, onderwijs, zorgvoorzieningen, sociaal werk en andere lokale partners werken samen, onder regie van de gemeente. Financiering en wet- en regelgeving bieden ruimte voor zowel lokaal maatwerk als extra ondersteuning van gezin en kinderen die dat nodig hebben.**

4. 18- tot 23 jarigen ondervinden veel schade van het 'buitenspel' staan

138.000 jongeren zitten thuis zonder werk. 63.000 daarvan heeft ook geen startkwalificatie en dus geen uitkering. Er zijn er ook nog 66.000 die zich nergens hebben laten registreren en dus in principe niet in beeld komen bij een gemeente. Op 1 april 2016 werden er in COA opvang 2460 alleenstaande minderjarige asielzoekers (amv'ers / ama's) opgevangen. Als zij 18 zijn in de begeleiding minimaal. Door het NIDOS in woonwijken ook nog enkele honderden. 9000 geregistreerde zwerfjongeren, 15.000 vermoedelijk dakloze jongeren complementeren het beeld. De RMC-wetgeving (Regionaal Meld en Coördinatiepunt) verplicht gemeenten echter om jongeren zonder startkwalificatie te volgen tot ze 23 jaar zijn. Uit onderzoek van de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid blijkt dat slechts dertig procent van de gemeentelijke sociale diensten zicht heeft op de jongeren die zich niet melden voor een uitkering of ondersteuning. Het onzichtbaar zijn is schadelijk voor deze groep: zij gaan zwerven, belanden in de criminaliteit, zien hun kansen op de arbeidsmarkt alsmaar kleiner worden. Veel talent voor de samenleving gaat verloren en de samenleving moet achteraf een flinke prijs betalen, niet in de laatste plaats de gemeenten die door de decentralisaties financieel verantwoordelijk zijn geworden voor werkloosheid, jeugdhulp en maatschappelijke begeleiding. Een groot deel van deze jongeren zit diep in de schulden. Armoede en schulden zijn sterk remmende ontwikkelingsfactoren. De overheid heeft de

RMC's aangewezen om deze jongeren weer naar het onderwijs of werk te begeleiden. De uitvoering van dit beleid verschilt per RMC en de resultaten ook. In sommige gevallen wordt slechts een paar keer per jaar een brief gestuurd die de jongere als enige middel om te stimuleren terug te gaan naar school.

De RMC's moeten gebruik gaan maken van voorliggende voorzieningen zoals het jongerenwerk die huisbezoeken afleggen en jongeren coachen.

Ontwikkel effectieve schuldhulp voor jongeren, zodat hun ontwikkeling daardoor niet nodeloos lang blokkeert.

5. Integraal integreren. Vluchtelingen die in verbinding staan met sociale verbanden in buurten, integreren succesvoller.

In 2014 kwamen er 21.000, in 2015 werden er bijna 57.000 asielzoekers en na-reizigers (gezinshereniging) geregistreerd in Nederland, in 2016 31.000.

In maart 2016 woonden er ruim 45.000 asielmigranten in de centrale opvang. Daarvan hebben er 16.000 als statushouder al maanden recht op een woning. Er wonen nu ongeveer 65.000 Syriërs in Nederland. Sinds 2010 zijn er rond de 35.000 asielverzoeken voor minderjarige kinderen ingediend.

Kortom: de afgelopen 3 jaren kwamen er rond de 100.000 asielzoekers naar Nederland, die moeten integreren, met hun kinderen.

Vluchtelingen vormen een grote en kwetsbare groep binnen Nederland. In tegenstelling tot economische migranten en expats die verhuizen naar landen waar al familie of vrienden aanwezig is, hebben vluchtelingen over het algemeen geen bestaand sociaal netwerk in het gastland. Daarnaast hebben vluchtelingen vaak traumatische gebeurtenissen meegemaakt, en zitten zij in onzekerheid over achtergebleven dierbaren. Dit heeft grote gevolgen voor hun verdere verblijf in Nederland. Het integratieproces van vluchtelingen blijkt moeilijk te verlopen, in het bijzonder als het gaat om werk wat het risico op armoede en de druk op de bijstand vergroot (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2012). Maar ook integreren in de buurt, het leren van de taal, het leren van Nederlandse normen en waarden, emancipatie, opvoeding op peuteropvang en scholen gaat moeizaam. Dat gaat vlotter wanneer vluchtelingen direct wegwijs gemaakt worden, de taal leren en structurele geholpen worden zodat ze verbanden kunnen leggen met sociale netwerken in buurten en op school. Peuters moeten direct naar de peuteropvang.

Het sociaal werk verbindt letterlijk twee kanten op: aan de ene kant wordt met vluchtelingen gewerkt aan hun bereidheid en mogelijkheden om succesvol te integreren. Aan de andere kant werkt het sociaal werk met buurtbewoners, vrijwilligers en organisaties in de wijk aan draagvlak, om dit proces van integratie mogelijk te maken.

Gemeenschappen waar nieuwkomers aanschuiven, moeten zien dat integratie serieus en integraal opgepakt wordt. Aan draagvlak in (de haarvaten van) wijken moet structureel en concreet gewerkt worden.

Start integratie direct na aankomst. Schakel COA aan de wijk. Maak gebruik van bestaande voorzieningen en investeer dus in de sociale infrastructuur in de buurt. Integratie is een langdurig intensief proces. Sociaal werkers zijn vakmensen die in staat zijn om netwerken op te bouwen met de omgeving en vrijwilligers; om te helpen met taal en integratie en om kwetsbare personen te ondersteunen. Lever maatwerk naar vermogen. Stop met de eigen

verantwoordelijkheid voor inburgering. Dat werkt niet onder door de hoge kosten voor inburgering en de slechte financiële situatie van statushouders.

6. Mensen met ernstige psychische aandoeningen willen sociaal en maatschappelijk participeren, maar zij vrezen dat de daarvoor benodigde ambulantisering er niet zal komen.

Het Trimbosinstituut constateert dat mensen met ernstige psychische aandoeningen *'sociaal en maatschappelijk actiever willen worden'*. Ze willen *'meer en betere sociale contacten, (vrijwilligers)werk en zelfstandig wonen'*. Een meerderheid vreest dat de ambulante uitbreiding die deze wens mogelijk moet maken, er niet zal komen. (Landelijke Monitor Ambulantisering en Hervorming Langdurige Zorg).

Ook het sociaal werk constateert dat deze mensen aan hun lot worden overgelaten en dat het tempo van de ambulantisering laag is.

Het Rijk en de door de zorgverzekeringswet gefinancierde ggz-sector zijn er niet in geslaagd om *'vanaf 2012 met partijen zoals gemeenten, politie en andere maatschappelijke organisaties om tafel te gaan (...) voor het welslagen van de ambulantisering (..).'* Dit ondanks (het inmiddels opgezegde) bestuursakkoord.

Wijkteams (maatschappelijke ondersteuning) en ambulante ggz-teams (op herstel gerichte behandeling) ontwikkelen zich nu los van elkaar. Zij moeten hun activiteiten op elkaar afstemmen, ook om dubbelingen te voorkomen.

Het Rijk zal de regie moeten nemen om te voorkomen dat de GGZ en de Wmo zich los van elkaar blijven ontwikkelen. Het herstel van mensen met een psychische aandoening hangt niet alleen af van het behandelresultaat binnen de zorgverzekeringswet (ambulante ggz-teams) maar ook van hun functioneren in het dagelijks leven in andere domeinen zoals de Wmo (schuldhulpverlening, maatschappelijke participatie e.d.).

7. Vrijwilligers willen kunnen rekenen op goede ondersteuning

Nederland zou er totaal anders uitzien zonder vrijwilligers. Sportclubs zouden niet kunnen functioneren en de zorg zou versralen. Vrijwilligers maken al decennia het verschil en deze bron blijft springlevend. Met het benutten van deze energie in de samenleving, mag de overheid niet nalaten te investeren in vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk is van onschatbare waarde, maar niet gratis.

Er zijn wel acht ministeries die zich elk op hun eigen terrein bezig houden met vrijwilligerswerk. Daartussen ontbreekt het aan coördinatie en afstemming, met als gevolg dat er tegenstrijdige en/of onnodig belastende wet- en regelgeving komt. Als politievrijwilliger ontvang je € 7,16. De Belastingdienst spreekt van een maximale vergoeding van € 4,50. In de WW mag je alleen vrijwilligerswerk doen onder voorwaarden. Kom je daarna in de bijstand, dan ben je verplicht een tegenprestatie te leveren met veelal vervelende gevolgen voor 'vrijwilliger' en vrijwilligersorganisatie. Moet je als organisatie van het ene ministerie meer met vrijwilligers doen, het andere

ministerie sluit je uit van een regeling Gratis VOG.

Vrijwilligers en hun organisaties worden zo gedwongen steeds meer tijd te stoppen in het voldoen aan regelgeving en er blijft minder tijd over voor het echte vrijwilligerswerk. Ook worden sommige organisaties om onduidelijke reden bevoorrecht of benadeeld, bijvoorbeeld met de giftenaftrek. Ook is er wetgeving die mensen uitsluit van het vrijwilligerswerk terwijl andere wetgeving mensen verplicht tot het doen van 'vrijwilligerswerk'.

Randvoorwaarden voor Vrijwilligers recht op vrijwilligerswerk voor werkzoekenden en asielzoekers.

- **erkenning van de overheden dat vrijwilligersorganisaties over een gezonde financiële basis.**
- **gratis VOG voor iedere vrijwilliger.**
- **Meer coördinatie tussen de acht ministeries ten aanzien van vrijwilligerswerk.**

- Stimuleer vrijwilligers(werk)
- Maatschappelijk initiatief heeft recht op een thuis
- Maak scholing en trainingen mogelijk
- Behandel elkaar met gelijkwaardigheid, wees partners
- Erken de grenzen van burgerkracht en vrijwillige inzet
- Maak vrijwilligerswerk mogelijk voor iedereen
- Zorg ervoor dat vrijwilligerswerk vrijwilligers geen geld kost
- Voorkom misbruik, overbelasting en verdringing
- Zorg voor financiële duurzaamheid!
- Ga voor samenwerking, ook lokaal
- Sluit aan op nieuwe generaties
- Maak sterke regionale en landelijke netwerken mogelijk
- Schrap belemmerende regels!
- Sta open voor elkaar en leer van elkaar

8. Mantelzorgers moeten een beroep kunnen doen op ondersteuning thuis als dat nodig is

De Wmo biedt volop kansen om de ondersteuning van de individuele mantelzorgers te verbeteren. Gemeenten kunnen overbelaste mantelzorgers beter in beeld brengen. Ook bij het opzetten of uitbreiden van respijtmogelijkheden en het inzetten van vrijwilligers bij de ondersteuning van mantelzorgers zijn innovaties vanuit het sociaal werk mogelijk.

Stimuleer innovaties op het terrein van mantelzorgondersteuning.

Sociaal Werk Nederland
De heer L. Staal
Koningin Wilhelminalaan 3
3527 LA UTRECHT

Kenmerk: 201700073

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Staal,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. E. Schippers

201700074

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Kabinetsformatie 2017
T.a.v. de informateur - mevrouw E.I. Schippers
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kring van Veiligheid

Datum Utrecht, 29 maart 2017

Betreft Brief namens de Kring van Veiligheid

Geachte mevrouw Schippers,

Jaarlijks hebben 200.000 volwassenen en 119.000 kinderen te maken met huiselijk geweld en kindermishandeling. Ten minste 50 kinderen en volwassenen overlijden elk jaar aan de gevolgen van huiselijk geweld en kindermishandeling. Ondanks een uitgebreid stelsel van preventie, hulpverlening, wetgeving en de grote inzet van deskundige beroepskrachten en vrijwilligers, daalt het aantal slachtoffers in ons land nog steeds niet. Waarom dat is, staat in een groot aantal rapporten beschreven. Maar wat is er nodig om dit te veranderen?

Het vraagt iets anders dan wat we tot nu toe gedaan hebben. Daarom hebben alle sectoren inclusief ervaringsdeskundigen zich voor het eerst in de geschiedenis verbonden in de Kring van Veiligheid. De Kring heeft haar bevindingen opgetekend in het Manifest Huiselijk geweld te lijf (zie bijlage). De kern hiervan is dat de 'kring' zich om een gezin moet sluiten bij dreigend gevaar. Wij willen een professioneel samenwerkingsverband rond een risicogezin, dat zich verantwoordelijk voelt voor de veiligheid van het hele gezin. Dit gaat niet vanzelf, dat bewijzen genoeg onderzoeken en evaluaties van calamiteiten. Wij zijn blij met de actieve steun van de VNG, want in de gemeenten moet het gebeuren! We zijn ons ervan bewust dat met zoveel verschillende werksoorten, werkwijzen, afrekenmechanismes en verantwoordingslijnen gerichte en intensieve inspanningen nodig zijn. Het vraagt om een verandering in mentaliteit én systeem.

Om samen te doen wat nog nooit is gedaan stellen wij een nationaal innovatieprogramma voor, met de volgende onderdelen:

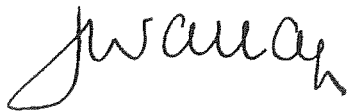
- Regionale leerkringen: in regionaal verband leren werkers en bestuurders zo met elkaar verkeren dat de kring van veiligheid zich rond de ontworpen gezinnen daadwerkelijk sluit. *Good* en *bad practices* moeten op systematische wijze de grondslag vormen voor het gezamenlijk leren. Een dergelijke cyclus van 'signaleren-analyseren-bestuderen-leren en verbeteren' moet in de praktijk leiden tot een werkwijze waarbij alle betrokkenen steeds effectiever gaan samenwerken.
- Deskundigheidsbevordering en *on the job training* gericht op samenwerken en het nemen van verantwoordelijkheid die de eigen smalle beroepspraktijk overstijgt.
- Het versterken van een actieve samenleving tegen geweld: alle betrokkenen, ook omstanders, burens, familieleden en vrijwilligers, moeten daarvoor handvatten krijgen en leren om de ernst van partnergeweld en kindermishandeling beter te duiden, tijdig het gesprek aan te gaan en zo nodig alarm te slaan.

Op initiatief van de Kring is eind vorig jaar de Top huiselijk geweld en kindermishandeling belegd om de analyse en voorstellen uit het manifest te delen met bestuurders van alle belangrijke landelijke partijen die een rol spelen bij de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling. Tijdens deze Top bleek het gedachtegoed van de Kring op breed draagvlak te kunnen rekenen, met als resultaat dat een indrukwekkend aantal organisaties zich achter de voorstellen heeft geschaard. Als bijlagen bij deze brief vindt u het manifest van de Kring en de lijst van organisaties die zich achter dit manifest hebben geschaard.

U heeft zeer recentelijk de opdracht van de Tweede Kamer aangenomen om te onderzoeken of het mogelijk is om een stabiel kabinet te vormen met de VVD, het CDA, D66 en GroenLinks. Namens de participanten in de Kring van Veiligheid, de deelnemers aan de Top huiselijk geweld en kindermishandeling, de vele slachtoffers en potentiële toekomstige slachtoffers van huiselijk geweld en kindermishandeling, vragen wij u om er bij de onderhandelende partijen op aan te dringen in het nieuwe kabinetsbeleid prioriteit te geven aan de strijd tegen huiselijk geweld en kindermishandeling en een Nationaal Programma Terugdringen Kindermishandeling en Huiselijk Geweld in het regeerakkoord op te nemen.

Uiteraard zijn wij desgewenst te allen tijde bereid u nader te informeren over dit thema en mee te denken over de wijze waarop een Nationaal Programma vorm zou kunnen krijgen. Daarvoor kunt u contact opnemen met het secretariaat van de Kring van Veiligheid, dat wordt gevoerd door Movisie en het Nederlands Jeugdinstituut, ter attentie van Astrid van der Kooij, programmaleider huiselijk en seksueel geweld, via a.vanderkooij@movisie.nl.

Namens de Kring van Veiligheid,

Prof. drs. J. Wallage
Voorzitter

- Manifest *Huiselijk geweld te lijf* – volledige tekst en samenvatting
- Lijst van ondertekenaars ondersteuningsstatement Manifest *Huiselijk geweld te lijf*

Kring van Veiligheid
p/a Sekondant/Movisie
Prof. drs. J. Wallage
Postbus 19152
3501 DD UTRECHT

Kenmerk: 201700075

Den Haag, 30 maart 2017

Geachte heer Wallage,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

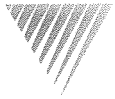
In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. Erik Schippers

Mw. drs. E.I. Schippers, informateur
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onze referentie
2017-00013868/MHEEN

Den Haag
27 maart 2017

Betreft
Aanbevelingen voor het nieuwe kabinet

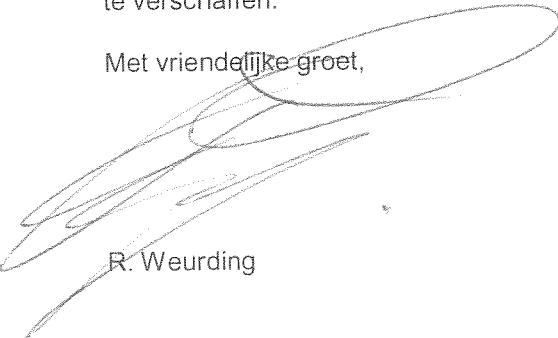
Geachte mevrouw Schippers, beste Edith,

Het nieuwe kabinet staat voor grote uitdagingen. De verzekeringssector wil vanuit zijn expertise een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een samenleving waarin risico's en de behoefte aan zekerheid en solidariteit veranderen. De hervorming van het pensioenstelsel, de arbeidsmarkt en veiligheid zijn hierin belangrijke thema's, die voor de sector prioritair zijn. Wij doen een beroep op de bij de formatie betrokken partijen om hieraan voortvarend te werken en onderstrepen dat met een aantal concrete voorstellen. Die presenteren we u hierbij in de vorm van korte fiches op de volgende onderwerpen:

- Pensioenhervorming
- Loondoorbetaling bij ziekte
- Arbeidsongeschiktheid bij zzp'ers
- Veiligheid
- Woningmarkt
- Fiscale zaken
- Persoonsgegevens

Uiteraard zijn we bereid om e.e.a. desgewenst toe te lichten dan wel schriftelijk nadere informatie te verschaffen.

Met vriendelijke groet,

R. Weurding

Fiche Pensioenhervorming

Inleiding

Nederland is veranderd, en daarmee ook de basis onder het pensioenstelsel.

Ten eerste de demografische ontwikkelingen. Door lage geboortecijfers is elke generatie kleiner dan de vorige. Hierdoor is de solidariteit tussen generaties niet meer evenwichtig en rechtvaardig. Ten tweede is er een veranderde arbeidsmarkt en economische dynamiek. Mensen veranderen vaker van baan, of worden zelfstandig, en bouwen dus zelden pensioen op bij één baas of in één sector. Ook zijn sectoren niet meer stabiel in hun werkgelegenheid. Sommige sectoren verdwijnen of worden kleiner en in andere sectoren worden werkzaamheden verplaatst naar het buitenland of geautomatiseerd. Dit zet een sector gefinancierd en sector solidair pensioen onder druk. Tenslotte is er de veranderende klantbehoefte. Onder andere vanwege de onzekerheden over de uitkomst van de pensioeninleg is er behoefte aan meer eenvoud en transparantie in het stelsel. Mensen willen weten wat van hen is. En tot op zekere hoogte ook zelf keuzes kunnen maken. Dat is ook goed voor het pensioenbewustzijn.

Advies

- *Handhaaf een toereikend pensioen en fiscaal kader.*

Het is cruciaal dat er bij de overgang naar een nieuw pensioenstelsel geen verdere versoering van het fiscale kader komt. Dit zou een slechte start zijn van een al moeizame hervorming en kan het draagvlak voor hervormingen ernstig aantasten. In de huidige kaders is al een inkomensterugval van 50 procent op pensioendatum ten opzichte van het laatst verdiende loon. Verdere reductie is niet meer verantwoord voor de inkomenspositie op pensioenleeftijd en leidt tot een forse versmalling van de IB-grondslag in de toekomst. Mocht er onverhoopt een inkomenspolitieke behoefte zijn om de maximering van de grondslag (nu 100.000) naar beneden te brengen dan is het van belang om die opbrengsten aan de

deelnemers terug te brengen in de vorm van een hoger opbouwpercentage.

- *Schaf de doorsneesystematiek af.*
Deze is door de genoemde ontwikkelingen niet meer houdbaar. Het Kabinet, AFM en DNB hebben zich daar al duidelijk over uitgesproken. Dat moet nu uitgevoerd worden om het systeem weer eerlijk en duurzaam te maken voor alle generaties en groepen werkenden.

- *Voer een systeem in met heldere, persoonlijke pensioenvermogens, mét risicodeling.*

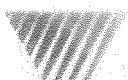
Dat lost een groot aantal knelpunten op. De pensioenregelingen worden voor de deelnemer beter te begrijpen, hij weet wat hij heeft opgebouwd en dat voorkomt conflicten over wie waar recht op heeft. Persoonlijke vermogens zijn makkelijker mee te nemen bij een baanwissel. Ook zijn ze beter bestand tegen de dynamiek op de arbeidsmarkt en bieden in de toekomst een basis voor meer maatwerk. Voorkom dat dit weer complex wordt gemaakt door intergenerationale buffers. Dat ondermijnt weer de zo gewenste helderheid. De meerwaarde van intergenerationale risicodeling moet worden genuanceerd. De welvaartseffecten van pensioenen die aansluiten bij de persoonlijke voorkeuren en omstandigheden van het individu en van verstandige keuzes blijken groter te zijn dan die van risicodeling tussen generaties.

- *Handhaaf de solidariteit en risicodeling!*

In een persoonlijk pensioenvermogen met risicodeling worden bestaande solidariteiten arbeidsongeschiktheid, vroegtijdig overlijden of juist lang leven collectief georganiseerd. Dat gebeurt in de huidige beschikbare premiereregelingen (BPR) ook al. Persoonlijke pensioenvermogens leiden dus zeker niet tot een 'ieder voor zich' pensioen.

- *Beleg collectief.*

Naast het delen van solidariteitsrisico's moet ook het beleggingsrisico worden gedeeld. Pensioenuitvoerders beleggen voor de

gehele portefeuille, waardoor er binnen deze producten sprake is van collectiviteiten met diversificatie- schaal- en kostenvoordelen. Ook dat gebeurt al binnen bijvoorbeeld de huidige BPR regelingen.

- *Behoud pensioen als een arbeidsvoorwaarde.*

Pensioen is uitgesteld loon. Sociale partners zullen ook bij persoonlijke pensioenvermogens afspraken blijven maken over de pensioenregeling (als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden).

- *Laat werkgever en werknemers samen een uitvoerder kiezen.*

Door de arbeidsmarkt ontwikkelingen is er geen logica meer die verplichte sectoruitvoering ondersteunt. Totale individuele keuze heeft echter diverse nadelen. Werkgevers en werknemers kunnen het beste in samenspraak, keuzes maken over de precieze invulling en uitvoering van de pensioenregeling en daarop per werkgever een uitvoerder kiezen op basis van wensen, kosten, service en communicatie.

- *Een pensioen voor iedereen.*

De groep zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is zeer divers. Gegeven de diversiteit van de groep en de behoefte aan flexibiliteit, is een vrijwillige opbouw van pensioen de meest geschikte oplossing. Daarbij moeten alle betrokken stakeholders de handen ineen slaan om onder zzp'ers het pensioenbewustzijn te vergroten.

- *Voer een eenmalige uitkering in op pensioendatum.*

In bepaalde gevallen kan een eenmalige uitkering een betere inkomensvoorziening zijn, bijvoorbeeld bij zorgaanpassingen aan het huis of aflossing van schulden. De eenmalige uitkering moet beperkt blijven zodat het door opeenvolgende fiscale beperkingen toch al fors aangetaste pensioeninkomen, niet nog verder wordt aangetast. Beperk het daarom tot de bandbreedte van de huidige hoog-laag constructie.

Voor meer uitwerking zie de Position Paper van het Verbond over de toekomst van het pensioenstelsel:

<https://www.verzekeraars.nl/actueel/nieuwsberichten/Documents/2017/Position%20Paper%20Toekomst%20Pensioenstelsel.pdf>

Position paper: Toekomst pensioenstelsel

Inleiding

Naar een transparant en houdbaar stelsel: → persoonlijk pensioenvermogen met risicodeling

Demografische ontwikkelingen, een veranderende arbeidsmarkt, economische dynamiek en de veranderende klantbehoefte maken een aanpassing van het pensioenstelsel noodzakelijk. De overgang naar een systeem met heldere, persoonlijke pensioenvermogens met risicodeling lost een groot aantal knelpunten op. De pensioenregelingen worden voor de deelnemer beter te begrijpen, zijn makkelijker mee te nemen bij een baanwissel, zijn beter bestand tegen de dynamiek op de arbeidsmarkt en bieden in de toekomst een basis voor meer maatwerk en keuzes. In een persoonlijk pensioenvermogen met risicodeling kunnen bestaande solidariteiten (bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheid, vroegtijdig overlijden of juist lang leven) goed collectief worden georganiseerd. Daarnaast zullen pensioenuitvoerders beleggen voor de gehele portefeuille, waardoor er binnen deze producten ook sprake is van collectiviteiten met diversificatie- schaal- en kostenvoordelen. Bovendien kunnen werkgever en werknemers bij persoonlijke pensioenvermogens afspraken blijven maken over de pensioenregeling en kunnen zij binnen een onderneming zelf kiezen welke pensioenuitvoerder (algemeen pensioenfonds, premiepensioeninstellingen, pensioenfonds of verzekeraar) de beste

performance tegen de laagste kosten levert. In een persoonlijk pensioenvermogen kunnen vergelijkbare welvaartswinsten worden gerealiseerd als in andere contractvormen, als dezelfde aannames worden gehanteerd. Verder dient de meerwaarde van intergenerationele risicodeling te worden genuanceerd. De welvaartseffecten van pensioenen die aansluiten bij de persoonlijke voorkeuren en omstandigheden van het individu en van verstandige keuzes blijken in veel gevallen groter te zijn dan die van risicodeling. Cruciaal is tot slot dat er bij de overgang naar een nieuw pensioenstelsel geen verdere versobering van het fiscale kader plaatsvindt. Dit zou een slechte start zijn van een al moeizame hervorming en kan het draagvlak voor hervormingen ernstig aantasten.

Achtergronden

Demografische ontwikkelingen, een veranderende arbeidsmarkt en economische dynamiek, de veranderende klantbehoefte en de huidige macro-economische omstandigheden roepen tot aanpassing van het pensioenstelsel.

De oudedagsvoorziening in Nederland wordt de komende jaren ingrijpend hervormd. Deze hervorming moet leiden tot een stelsel dat niet alleen financieel en demografisch houdbaar is, maar ook maatschappelijk draagvlak heeft.

Demografische ontwikkelingen

De toenemende levensverwachting en de groeiende disbalans tussen het aantal ouderen en jongeren vormen een breed onderkende uitdaging. Hierdoor staan de solidariteit tussen generaties en de houdbaarheid van het pensioenstelsel onder druk.

Veranderende arbeidsmarkt en economische dynamiek

De dynamiek op de arbeidsmarkt is sterk toegenomen. Waar het vroeger gewoon was om een leven lang voor dezelfde werkgever te werken, wisselen mensen tegenwoordig vaker van baan. Bovendien kiezen steeds meer mensen ervoor eigen baas te zijn. Ook de economische dynamiek is sterk veranderd.

